

კირონ II

საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი

(გიორგი იერონიმეს ძე სამაგლიშვილი)

„საქართველოს განმანათლებელი,
მოციქულთასწორი წმიდა ნინო“

(საკანდიდატო დისერტაცია)

პუბლიკაციის წყარო: ჟურნალი „Пастырь“ 1888 გ. - №16, 18. и 1889 გ. - №1, 4, 5, 6

თბილისი

„წიგნის სავანე“

2017

Кирион II

Католикос-Патриарх Всея Грузии

(Георгий Иеронимович Садзаглишвили)

**«Святая Равноапостольная Нина,
Просветительница Грузии»**

(Кандидатская диссертация)

Источник публикации: журнал „Пастырь“ 1888 г. - №16, 18. и 1889 г. - №1, 4, 5, 6.

Тбилиси

„წიგნობის საკაბე“

2017

წიგნი ეძღვნება სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-
პატრიარქის, წმიდა მღვდელმოწამე კირიონ II-ის
საპატრიარქო ტახტზე აღსაყდრებიდან 100 წლისთავს

რუსულიდან თარგმნა ვერიკო კოტარიამ.

შემდგენელი და რედაქტორი კონსტანტინე ალიბეგაშვილი.

გამომცემელი ათანასე ბეჭვაია.

ქრისტიანობის გავრცელების მსოფლიო ისტორიაში ქალებს უკავიათ საპატიო ადგილი. განსაკუთრებით აღსანიშნავია გაქრისტიანებული დედოფლების ძლიერი ზეგავლენა მეფეებზე ქრისტიანულად განსანათლებლად. როგორც ცნობილია, პოლონეთის მეფის მეჩისლავ I-ზე ძლიერი ზეგავლენა მოახდინა ჩეხეთის მეფის ბოლესლავ I-ის ქალიშვილმა დომბროვკამ. ფრანკთა მეფის მოქცევა ბურგუნდიელი კლოტილდას დამსახურებაა. ანგლოსაქსონელი მეფის ედილბერტის მოქცევა კი - მისი მეუღლის, ფრანკთა თავადის ასულის ბერტასი. უნგრელი მეფეების გეიზეს და სტეფანეს მოქცევა მოხდა მათი მეუღლეების, პოლონეთის მეფის ადელგეიდეს დისა და იმპერატორ გიზლეს დის მეშვეობით. რუსეთი მომზადებული იყო ქრისტიანობის მისაღებად და წმიდა ოლგამ მოაქცია; რუსეთის დიდი თავადის ვლადიმირის მოქცევაზე დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ გავლენა იქონიეს მისმა ქრისტიანმა¹ ცოლებმა. გავიხსენოთ ასევე დიდებული სულის მქონე ქალბატონის მიერ, სიკვდილისაგან ორჯერ გადარჩენილი, წმინდა გრიგოლი, რომელიც შემდეგ სომხეთის განმანათლებელი შეიქმნა.

განსაკუთრებით დიდია ქალის როლი და ფენომენი, ქართველი ხალხის თვალში. ამორძალთა ისტორია საუკეთესო მტკიცებულებაა იმისა, თუ როგორ აფასებდნენ და პატივს სცემდნენ ქართველები ქალურ საწყისს.² არცერთ ევროპულ ისტორიაში, სადაც ქალის პიროვნება შეიძლებოდა გაცილებით ძლიერად განვითარებულიყო, ვიდრე სადმე აღმოსავლეთში, ჩვენ ვერ ვხვდებით ისეთ საოცარ საქმეებს ქალთა მიერ აღსრულებულებს, როგორც საქართველოში, რომელიც გარშემორტყმული იყო ყოველი მხრიდან უხეში ტომებით, რომელთა ზეგავლენის ქვეშ შეიძლება აღმოჩენილიყო უძველესი ივერია. ქალი აქ მოციქულიცაა და ქრისტიანობის მოშურნე მქადაგებელი - ეს წმინდა ნინოა, დედოფალ ნანას თანამედროვე, რომელმაც ზეციური სწავლება მიიღო სიტყვის მქადაგებელი ქალისაგან და მთელი ძალისხმევა ჩადო თავისი მეუღლის, მეფე მირიანის მოსაქცევად, რითაც გზა გაეხსნა საქართველოს მოქცევას. ქალებმა ყველაზე პირველებმა მიიღეს ჩვენში ქრისტიანობა და გახდნენ მცხეთის ქრისტიანული თემის წევრები. ქალის მმართველობისას აღწევს საქართველო თავისი ძლიერების ზენიტს პოლიტიკური, ეკლესიური, საგანმანათლებლო თუ კეთილმოწყობის თვალსაზრისით. ეს დედოფალი აკეთებს იმდენს თავისი ქვეყნისათვის, რომ საბოლოოდ რაღაც მითად იქცევა - ეს იყო ქართველი ხალხისათვის სახელგანთქმული და უკვდავი თამარ მეფე. ქალი აქ, ყოვლისშთანთქმელი ისლამისაგან, სამშობლოსა და ქრისტიანობის გადასარჩენად ტოვებს სასახლეს, სამეფო გვირგვინს და მიდის სპარსეთში, სადაც თავისი მოთმინებით, ტანჯვათა

¹) ვლადიმირის ცოლებს შორის იყვნენ ქრისტიანები: ბერძენი, ჩეხი და ბულგარელი.

²) ზოგიერთი ქალაქი საქართველოში ქალების საპატივცემულოდ შენდებოდა. მაგალითად: ოზურგეთი (ქალწულთა ქვეყანა), ქუთაისი, აიეტის დედაქალაქი - ქალთა ქვეყანა; იხ. Новые заметки на древ. ист. кавк. и его обитателей. - И. И. Шопен.

დათმენით აკვირვებს უხეშ მტანჯველებს და კათოლიკეთა ბერებს - ეს არის კახეთის დედოფალი ქეთევანი.³

ქართველი, ბერძენი და სომეხი მწერლები ერთხმად აღიარებენ საქართველოს განმანათლებლად წმინდა ნინოს. მდიდარი მასალები ნინოს ისტორიისათვის შემოგვინახეს მისმა თანამედროვეებმა, რომელსაც სათანადო ყურადღება ჯერ არ მიექცა. დღევანდელ დღემდე არ არსებობს არც ერთი კრებული, სადაც ეს მასალები ერთად იქნებოდა თავმოყრილი.

პირველი და ყველაზე მთავარი საბუთი ნინოს ისტორიისა - ეს არის ცხოვრება აღწერილი დედოფალ სალომე უჯარმელისა და ლეროჯი ავრიელის (დედოფლის კარის მდივანი) მიერ, რომელიც მოთავსებულია „ქართლის ცხოვრება“-ში.⁴ ის წარმოადგენს უბრალო, ყოველგვარი შელამაზების გარეშე მონათხრობს მისი ცხოვრების შესახებ, რაც სავსებით ეთანხმება სხვა წყაროებში⁵ მოცემულ მასალებს. ზოგიერთი ცნობა არ მოიხსენება სხვაგან, მაგრამ მონათხრობში არაფერია ისეთი, რაც შეიძლება ჩაითვალოს გაზვიადებულად, შეუძლებლად.

მითითებული ცხოვრების გარდა ჩვენ გვაქვს ასევე აბიათარისა და მისი დის სიდონიას⁶ მონათხრობი, რომელიც ასევე ნინოს დროს დაიწერა, მისი უახლოესი მოწაფეებისა და თანამშრომლების მიერ, რომელნიც ეხმარებოდნენ რა მას ქადაგების საქმეში, აუცილებლად ეცოდინებოდათ ყოველივე მის შესახებ. აბიათარისა და სიდონიას მონათხრობები უეჭველად წარმოადგენს სანდო ისტორიულ ამბავს. თუ ქართულ წყაროებში ჩვენ ვპოულობთ ნინოს შესახებ ბევრ ისეთ რამეს, რაც უცხოურ წყაროებში არ არის, ეს უბრალოდ იხსნება. ნინოს ცხოვრებიდან ვიცით, რომ ის ივერიაში ცხოვრობდა 35 წელი და ამ ხნის განმავლობაში არავისთვის მოუყოლია თავისი წარმომავლობის შესახებ, ვიდრე აღსასრულამდე, 347 წელს. მისი მოწაფეების დიდი ხვეწნა-მუდარის შემდეგ, სიკვდილის წინ მაინც მოეყოლა თავისი წარმომავლობისა და საქართველოში ჩამოსვლის შესახებ, მან მოუყვა მათ თავისი ბიოგრაფია და თან დასძინა: „დაიწეროს ჩემი ღარიბი და უღებო ცხოვრება, დაე, თქვენი შვილებთვის იყოს ცნობილი ის თქვენი რწმენა და სიყვარული, რაც ჩემს მიმართ გქონდათ, მაგრამ განსაკუთრებით აღსანიშნავი იქნება წლიდან წლამდე ის

³) ქალთა როლის შესახებ, საქართველოს ისტორიაში საკმაოდ ვრცლად უწერია მღვდელ დიმიტრი ჯანაშვილს ჟურნალ „ივერიაში.“

⁴) ქართლის ცხოვრება. ნაწ. 1, გვ.64-77.

⁵) ნინოს მოციქულებრივი ღვაწლის შესახებ ლაპარაკობენ შემდეგი უცხოელი მწერლები: რუფინუსი 1,10; სოკრატე 1,20; მოსე ხორენელი 1858 წ. გვ.152-153; სოზომენი 1,7. ყველა ეს ცნობა მოთავსებული იქნება ჩვენი ესკიზის ბოლოს.

⁶) 1). მოწმობა მღვდელმთავრისა აბიათარისა თავისი მოქცევის შესახებ ქრისტეს სარწმუნოებაზე, ნეტარი ნინოს მიერ. 2). მისივე თქმული „მაცხოვრის კვართის“ შესახებ. მოწმობა და მონათხრობი სიდონიასი, წმიდა ნინოს მოწაფისა, რომელმაც ნახა და აღწერა საოცარი მოქცევა მეფე მირიანისა, ასევე წმინდა ჯვრების აღმართვის შესახებ, ტამრის აშენების შესახებ და მასში აღსრულებული სასწაულების შესახებ. არის ასევე რომის პაპისა და ფრანკთა მეფის წერილები ნინოსა და მთელი ქართველი ხალხისადმი. ქართლის ცხოვრება. ნაწ. 1. გვ.75-101; საქართველოს სამოთხე საბინინისა. - გვ.119-155; Полное жизнеописание святых грузинской церкви Сабинина: ч. 1. стр. 1-66.

ღვთიური ნიშნები, რომელიც თქვენ საკუთარი თვალებით იხილეთ და რისი მოწმენიც ხართ.“ როგორც მოყვანილი ნაწყვეტიდან ჩანს, სიკვდილამდე არავისთვის არ უამბნია მას თავისი თავის შესახებ. ივერიელებიც არ იცნობდნენ მას კარგად. ისინი სთვლიდნენ მას მწირად, როგორც ის ყოველთვის უწოდებდა საკუთარ თავს და იცოდნენ, რომ ადავლენდა სასწაულებს. როდესაც ქრისტიანული სწავლებით ივერიის მოქცევის ამბავი მივიდა ნინოს თანამედროვე დასავლელ ისტორიკოს რუფინუსამდე,⁷ მან წყაროებზე დაყრდნობით პირველმა სთქვა, რომ ივერია მოაქცია მწირმა ქალმა. რუფინუსისაგან ეს ცნობები მივიდა სხვებთან და ამგვარად შეიქმნა ისტორიკოსთა შორის აზრი, რომ საქართველო მოაქცია ტყვე მონა ქალმა.

საქართველოს ისტორიისათვის რუფინუსის მოწმობას ნინოს შესახებ დიდი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ მიუხედავად ამისა მის მოწმობას სიფრთხილით უნდა მოვეკიდოთ, რადგან ის არ იყო თვითმხილველი იმ ამბებისა, არამედ იერუსალიმში ჰქონდა განაგონი ქართველი უფლისწული ბაქარისაგან, რომელიც მძევლად იმყოფებოდა იმპერატორთან.

ქართულ ძეგლებში ნინოს შესახებ ნამდვილად არის გვიანდელი წარმოშობის ანაქრონიზმები და ჩანარტები, რაც ადვილად შეიძლება ჩამოშორდეს ქართულ ძეგლებს. ვისთვის არ არის ცნობილი, რომ იშვიათად რომელიმე წერილობითი ძეგლი გადარჩენია ინტერპოლაციებს, განსაკუთრებით საკმაოდ ძველი ძეგლი, რომელშიც ყოველ გადამწერს შეეძლო გაეკეთებინა თავისი განმარტებები და შენიშვნები, მისი აზრით თავისი თანამედროვეებისთვის საჭირო.

უცნაური იქნებოდა გვეფიქრა, რომ IV საუკუნის ძეგლი, მრავალჯერ გადაწერილი უცოდინარი გადამწერების მიერ, მოსულიყო ჩვენამდე ინტერპოლაციისა და გადაკეთების გარეშე. ასეთი ჩანარტები და დამახინჯებები, გაკეთებული შუა საუკუნეებში პტოლომეუსის ცნობილ გეოგრაფიულ ნაშრომში იმდენი იყო, რომ ზოგიერთმა მეცნიერმა ერთ დროს თითქოს დაკარგა იმედი პირველყოფილი ტექსტის აღდგენისა.

ყველა ქართულ თქმულებასა თუ გუჯარში ჩვენი განმანათლებელი იწოდება ნინოდ, ნინად⁸... არც ერთი ძველი ბერძენ-რომაელი ისტორიკოსი არ მოიხსენიებს მას სახელით, მხოლოდ მოსე ხორენელთანაა შემონახული მისი სახელი, ის უწოდებს მას „ნუნე“-ს. რაც შეეხება სახელი ნინოს წარმოშობას, ქართულ ისტორიულ ლიტერატურაში მიღებულია აზრი, რომ ჩვენი განმანათლებლის სახელი მოდის ნონადან,⁹ [რაც ნიშნავს „უმწიკვლოს“, „წმინდანს“, „ქალწულს.“] და რომ ეს საერთო

⁷) საკმაოდ დიდი ნაწყვეტი რუფინუსისაგან მოთავსებულია წიგნში: *Истор. изоб. Грузии*. стр.46-50.

⁸) ნინო, იაკონელების აღორძინების პირველი ერა, დაწყებული ქრისტეს შობამდე 660 წელს; პირველი მიკადო სინ-მუ-ს ასვლა იაკონიის ტახტზე. იხილეთ შედარება *календ. древ. и новых народов М. Лалоша из 3. Спб. 1869г.*

⁹) IV საუკუნეში ერთდროულად მამაკაცთა საერთო საცხოვრებელი მონასტრების აღმოცენებასთან ერთად, გაჩნდა მონასტრები „ნონებისა“, ერთი დედაოს ან აბატისების ხელმძღვანელობით.

წოდება მოღვაწეთა, ქართველთა ბაგეებით გადაიქცა საკუთარ სახელად. ასე წარმოქმნა სახელი ნინო, ნონადან X საუკუნის ქართველმა მწერალმა ეფრემ მთაწმინდელმა თავის ეპისტოლეში ქართველი ეკლესიარტის იოანე კარიონისადმი: „ნონა, ანუ ქართველთა ნინო, ქადაგი წმიდისა სახარებისა და მომფენი ქრისტეს ნათლისა, ბნელსა შინა მსხდომარესა ნათესავსა ჩვენსა;“¹⁰

საზოგადოს გადაქცევა საკუთრად არ არის ერთადერთი მაგალითი ისტორიაში. მსგავს მაგალითს წარმოადგენს გრიგოლ ღმრთისმეტყველის, ნაზიანზელის დედის, ნონას სახელი.

ჩვენი განმანათლებლის ისტორიაში არის ადგილები, რომლებიც არ არიან სათანადოდ გაშუქებულნი, საეკლესიო ისტორიაში კი დღითიდღე მატულობს იმედი მათი უმეტესად გაშუქებისა, ან ახალი წყაროების აღმოჩენით, ან უკვე ცნობილი წყაროების გულმოდგინედ გადასინჯვითა და გარკვევით. ვუთანაგრძნობთ რა, მკვლევართა ძალისხმევას გაშუქდეს ასე თუ ისე მართლაც საინტერესო, ჯერ კიდევ არასრულად გამოკვლეული საკითხი ჩვენი განმანათლებლის სახელის წარმოშობისა, ჩვენც გამოვთქვამთ ჩვენს მოსაზრებებს.

ყველა ერთხმად ამტკიცებს, რომ ნინო არ არის ჩვენი განმანათლებლის პირველადი სახელი, თუმცა ვერ ადგენენ როდიდან დაერქვა მას ეს სახელი. თუ ეს სახელი გვიანდელი წარმოშობისაა, მაშინ რა ერქვა მას მანამდე? როგორც ადრე აღვნიშნეთ, ძველი ისტორიკოსებიდან მხოლოდ მოსე ხორენელი უწოდებს მას ამ სახელს. დ. ზ. ბაქრაძე უფლისწული ვახუშტის ისტორიასთან დაკავშირებით გაკეთებულ შენიშვნებში, რომლებიც წარმოადგენენ ღრმა და ფართე მეცნიერების ნაყოფს, გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ მოსე ხორენელმა ისევე როგორც თავისი თქმულება ნინოზე, ასევე მისი სახელი ნუნე, გადმოწერა ქართული წყაროებიდან.¹¹ თუ მართებულია ქართველი ისტორიკოსების აზრი, რომ „ნინო“ მომდინარეობს „ნონა“-დან, ეს ნიშნავს, რომ ნინოს ეს ქართული სახელი უნდა ამოეწერა მოსე ხორენელს ქართული თქმულებებიდან, ამ დროს კი ის უწოდებს მას ნუნეს. ეს სახელი არ გვხვდება არც ერთ ქართულ წყაროში.

ქართველი ისტორიკოსები რომელნიც ამტკიცებენ, რომ ნინოს სახელი მომდინარეობს ნონადან, ეყრდნობიან მხოლოდ იმ ფაქტს, რომ სავარაუდოდ ნინო ორი წლის განმავლობაში იყო მონაზონთა საზოგადოება „ნონა“-ის წევრი და ამ საზოგადოებიდან მიიღო მან თავისი სახელი. მაგრამ ეს სადაო საკითხია, მართლა იყო თუ არა ნინო საზოგადოება „ნონა“-ის წევრი და მეორე, ამ საზოგადოების ყველა წევრს აუცილებლად ამ სახელს არქმევდნენ, მონასტრის დატოვების შემთხვევაში?

სახელწოდება „ნონა“ მომდინარეობს კოპტური სიტყვიდან „Nonna,“ რაც ნიშნავს უმწიკვლოს, ქალწულს, წმინდანს; Nonnus - გვხვდება ბერის ნაცვლად, Nonne - ქალი მონაზონი.

¹⁰) იხ. Жизнеопис. св. прославл. правосл. грузин. церковию - Пл. Иосселиани. стр. 29, прим. 1.

¹¹) ვახუშტი - საქართველოს ისტორია. - გვ.73-75. სხოლ. 3.; პლატონ იოსელიანის აზრით, მოსე ხორენელის ნუნე იგივეა რაც ნონა. იხ. Жизн. свят. стр.29.

მოსე ხორენელის ისტორიიდან, სადაც ჩამოთვლილია ნინოს რამოდენიმე მეგობარი, არც ერთს არ ჰქვია ნონა. სახელი ნინა ძალიან წააგავს წარმართული ღვთაების სახელს ათინას, რომელსაც განსაკუთრებით მიაგებდნენ პატივს დასავლეთ ივერიაში. უძველესი კაპადოკიის მოსაზღვრე ქართულ პროვინციაში, მესხეთში, ძალზე ხშირად „ნინა“-ს ნაცვლად გამოიყენება დღევანდლამდე „ნენე“, „ნანე“,¹² თუ სახელი ნინო, არ არის დასავლეთ საქართველოს წმინდა ადგილობრივი სახელწოდება,¹³ ხომ არ წარმოსდგება „ნინა“, „ნენე“ და „ნუნე“ ნუნეხისაგან¹⁴ და ნუნეხია ხომ არ არის ჩვენი განმანათლებლის პირველსაწყისი სახელი?

მოციქულთა, ანდრია პირველწოდებულისა და სიმონ კანანელის მიერ დასავლეთ საქართველოში დაწყებული საქმე ღმრთის განგებულებით უნდა დაესრულებინა წმინდა ნინოს, რომელიც იყო კაპადოკიიდან,¹⁵ ქალაქ კოლოსტრადან.¹⁶ მისი მშობლები რომაელი მხედართმთავარი ზაბულონი, დიდმოწამე გიორგის ნათესავი და სუსანა, იერუსალიმის პატრიარქის და, იყვნენ მაღალი წოდების წარმომადგენლები და გამორჩეულნი ღმრთისმოსაობით. ნინო იყო მათი ერთადერთი შვილი. საწყისი განათლება მან მიიღო მშობლიურ სახლში, დედამისის ხელმძღვანელობით. ღმრთისმოსავი სუსანა ცდილობდა სიყრმიდან ჩაენერგა თავის შვილისთვის ღმრთის შიში და განევითარებინა ქრისტიანული სათნოებები. მაგრამ მცირე დროით შეიქმნა ნინო თავისი მშობლების ნუგეშისა და სიხარულის საგანი. ძალიან მალე მოაკლდა მას დედისა და მამის ნაზი მზრუნველობა. ზაბულონმა გადაწყვიტა უფლისთვის მიეძღვნა თავი და იორდანეს უდაბნოში გასწია სამოღვაწეოდ. არც ნინოს მცირეწლოვანებამ და არც მამამშვილურმა სიყვარულმა არ შეაჩერა ზაბულონი ამ ნაბიჯის გადასადგმელად. გამომშვიდობებისას მან თორმეტი წლის ნინოს უთხრა: „შენ ხარ ჩემი მხოლოდმობილი ქალიშვილი და აი მე შენ გტოვებ ობლად და ვაბარებ შენს თავს ზეციურ მამას, ყოველთა გამომზრდელს. ის არის მამა ობოლთა და ქვრივთა ქომაგი. ნუ გეშინია. მიჰბაძე ქრისტეს სიყვარულში მარიამ მაგდალინელსა და ლაზარეს დებს. თუ შენ ისევე შეიყვარებ ქრისტეს, როგორც მათ შეიყვარეს, მაშინ ის არ დაგტოვებს შენ წყალობის გარეშე.“ სუსანასა და ნინოს ბედზე იზრუნა ნინოს ბიძამ,

¹²) ქართლის ცხოვრება მღვ. ივ. გვარამაძისა. გვ.251-252.

¹³) ძველ დროში საქართველოში ნათლობისას ყოველთვის არ არქმევდნენ წმინდანთა სახელებს; ბერძნები სულ თავიდან, ყირიმის კამპანიის დროს, კუნძულ კანდიაზე მრავალ ახალდაბადებულს არქმევდნენ მენციკების (მენჭიკების) სახელებს.

¹⁴) ბერძნულად ნიშნავს გონების მქონეს. მოხსენიება 10 მარტს და 16 აპრილს. პირველი აწამეს 252 წელს, მეორე კი 290 წელს.

¹⁵) 1877 წელს დ. ი. ჩუბინაშვილმა ტფილისში რომაელი მწერლების შემდეგ ქართულ ენაზე გამოსცა ბროშურა სახელწოდებით: „იმ ხალხთა ეთნოგრაფია, რომლითაც იყო დასახლებული ძველი კაპადოკია.“ ამ ბროშურაში დ. ი. ჩუბინაშვილი მთელი რიგი მოსაზრებებით, სტრაბონის, იოსებ ფლავიუსისა და სხვა ძველ მწერალთა გამონათქვამების, ასევე მრავალი ქართული სახელწოდების მქონე დასახლებებზე დაყრდნობით, მიდის დასკვნამდე, რომ მცირე აზიის საფაშოები - სივასი, კარამანია და ტრაპიზონი დასახლებული იყო ქართული ტომებით, რომელნიც დღესაც სახლობენ იქ, ჭანების სახელწოდებით.

¹⁶) ვახუშტის მიხედვით - კოსტრა, სომხურ ქრონიკებში - კლოსგატა. ნახეთ ბროსეს ისტორია გვ.90, შენიშვ. 6.

იერუსალიმის პატრიარქმა. სუსანა განამწესეს დიაკონისად, რათა ემსახურა ღარიბთა და უძლურთათვის, ხოლო ნინო მიაბარეს ღმრთისმოსავ მონაზონს ნიაფორას,¹⁷ რომელიც ცხოვრობდა უფლის საფლავთან. და განა უკეთეს რომელ ადგილას შეიძლება განეწესებინა თავის დისშვილი იუბენალს? სხვა სად, რომელ ადგილას შესძლებდა ყრმა ქალწული შეესწავლა წმინდა სჯული, შეემეცნებინა სამყარო და განესაზღვრა თავისი ცხოვრება შესაბამისად ზეციური შთაგონებებისა თუ არა ტაძარში? როგორც ჩანს ყველა ძველი გადმოცემიდან, როგორც უცხოურიდან, ისე მშობლიურიდან, ბავშვობიდანვე გამოირჩეოდა წმიდა ნინო ღმრთისმოსაობით, ჭკუით და სიმდაბლით მსგავსად ნიაფორასი, რომელმაც ზედმიწევნით იცოდა წმინდა წერილი და ამას გარდა დიდი ხნის განმავლობაში მსახურებდა მაცხოვრის საფლავთან, იცოდა ბევრი გარდამოცემა და თავისი მონათხრობებით აოცებდა თავის ღმრთისმოსავ ყრმა აღსაზრდელს. რას არ შეიმეცნებდა ნინო ასეთი მასწავლებლისაგან? ამ ღმრთისმოსავ მონაზონთან ღმრთის განგებულებით ის ემზადებოდა მსოფლიო ღვაწლისათვის. ნინო ხშირად ეკითხებოდა თავის გამზრდელს იესო ქრისტეს წამების, ჯვარცმის, სიკვდილის, დაფლვისა და აღდგომის შესახებ, მოსასხამის, კვართისა და სხვა მისი შესამოსელის ამბებს. ნინო ყოველთვის მღელვარებით ისმენდა ხოლმე დაწვრილებით მონათხრობს გოლგოთაზე წამებულისა და მისი კვართის ადგილსამყოფელის შესახებ. ნიაფორას სიტყვები კვართის ბედის შესახებ ღრმად ჩაუვარდა ნინოს გულში. მისი ყოველწამიერი ფიქრი იყო მაცხოვრის ძვირფასი შესამოსელის პოვნა და კეთილი უწყების ხარება ივერიაში - წარმართთა ქვეყანაში.

არ არსებობს არსება უფრო ნაზი, რომელსაც სჭირდება მფარველობა და უფრო მშვენიერი, ვიდრე ყრმა ქალწული, რომლის სათნოებანიც არ არის დალაქავებული ამა სოფლის ზეგავლენით. უფლისათვის ქალწულის შეუდარებელი სული არის უსუფთავესი და ყველაზე სასურველი ადგილი დედამიწაზე. მსოფლიო ისტორიაში არც თუ იშვიათად უფალი ირჩევდა სუსტი, მორჩილი ქალწულის პიროვნებას მისი ძალისა და ღმრთაებრიობის ყველაზე მნიშვნელოვანი გაცხადებებისათვის. დრო და დრო ის აგზავნიდა არსებებს, რომელნიც იყვნენ თითქოსდა ანგელოზები ადამიანის სახით, რათა თავიანთი სათნოებების სილამაზით მივეზიდეთ ჩვენ მათკენ, რომ გამოვლენილიყო ამა სოფლისათვის უდიდესი საიდუმლო სიყვარულისა, რომლითაც ღმერთი ერთიანდება ადამიანის სულთან. უფალი აძლევდა მათ თავის ძალას, როდესაც ისინი ითხოვდნენ ამას. ხოლო ბუნების კანონების შესანიშნავი გარდაქმნა, რასაც ჩვენ ვუწოდებთ სასწაულებს, მათთვის იყო ჩვეულებრივი ქმედებები. ასეთ დესპანთა რიცხვს მიეკუთვნება წმინდა ნინოც.

არსებობენ პიროვნებები, რომელნიც თავიდანვე მოწოდებულნი არიან ცხოვრების გარემოებებისა და სულის სიღრმეში არსებული საიდუმლო გამოუცნობი

¹⁷) სომხურ ქრონიკებში მას უწოდებენ ბეთლემელს. (ბროსე 91,6). პლატონ იოსელიანი ნიაფორს უწოდებს სარა ბეთლემელს (საქართ. ეკლ. მოკლე ისტ. გამოცემა მეორე, გვ.8.) ნინოს ცხოვრებაში კი ის მოიხსენიება, როგორც სომეხი ქალაქ დვინიდან.

შთაგონებით, რომ იყვნენ ღმერთის ნების იარაღები ისტორიაში. ოჯახურმა გადმოცემებმა, აღზრდის ადგილმა და ხასიათმა გადააწყვეტინეს ნინოს თავი შეეწირა ღმრთის საქმისათვის, ხოლო უფლის კვართის შესახებ ნაამბობმა მისცა მიმართულება და ფრთები შეასხა მის გაურკვეველ კეთილშობილ სწრაფვას. მას უჩნდება სურვილი გადაარჩინოს ცდომილებისაგან უფლის კვართის სამყოფელი ქვეყანა ივერიისა, რომელიც უნდა განათლდეს ქრისტეს რწმენით. ამ სურვილს არაერთხელ შეუშფოთებია ქალწულის მომხილველი სული, მაგრამ საკუთარი თავის უღირსებისა და ქალური უძლურების შეგნებას სრულ უიმედობაში მოჰყავდა ის. ნინო მრავალჯერ მიმართავდა ლოცვით ყოვლადწმიდა ღმრთისმშობელს, სთხოვდა მას შუამდგომლობასა და თანადგომას ასეთი ძნელი საქმის აღსასრულებლად. მისი ლოცვა შესმენილ იქნა და ღმრთისმშობელმა მარიამმა სიზმრისეულ ხილვაში აკურთხა ნინო გამგზავრებულიყო ივერიაში, თავის წილხვდომილ ქვეყანაში, მოციქულებრივი ღვაწლის აღსასრულებლად. ღმრთისმშობელმა მას გადასცა ვაზის ტოტის ჯვარი,¹⁸ რომელიც წმიდა ნინომ თავისი თმებით შეკრა და ეს ამბავი აუწყა თავის ბიძას, იერუსალიმის პატრიარქს. როდესაც დადგა შორეული მოგზაურობისათვის შესაბამისი კარგი დრო, პატრიარქმა მიიყვანა ნინო მაცხოვრის ტაძრის საკურთხეველთან, თავზე დაადო მისი მაკურთხეველი ხელები და ასე ილოცა: „უფალო ღმერთო, ჩვენო მაცხოვარო, გაბარებ ამ დაუცველ ყრმა ქალწულს, ვაგზავნი მას შენი ღმრთაებრიობის საქადაგებლად! იყავი მისი თანამგზავრი, ქრისტე ღმერთო, და მოძღვარი ყველგან, სადაც კი მისი ბაგეები იქადაგებენ შენზე და მიეცი მის სიტყვებს ძალა და სიბრძნე, ისეთი, რასაც წინ ვერაფერი ვერ აღუდგება. ხოლო შენ, ყოვლადწმიდაო ღმრთისმშობელო, ყოველთა ქრისტიანთა შემწეო და ქომაგო, ეს შენი რჩეული, შენი შვილის, ჩვენი ქრისტე ღმერთის სახარების საქადაგებლად ღმრთისმბრძოლ ტომებში, ზეციდან შეაიარაღე შენი ძალით ხილული და უხილავი მტრების წინააღმდეგ, იყავი მუდამ მისი მფარველი და დაუმარცხებელი მცველი და არ დატოვო ის შენი წყალობის გარეშე მანამ, სანამ არ შეასრულებს შენს წმინდა ნებას.“

მიიღო რა მგზავრობისათვის კურთხევა თავისი ბიძისაგან, წმიდა ნინო, ერთ დიდებულ ქალბატონთან ერთად, რომელიც იერუსალიმში მაცხოვრის საფლავის თაყვანისცემისათვის იყო ჩასული, გაემგზავრა ივერიაში მძიმე ღვაწლისათვის. როდესაც მიაღწიეს ეფესოს, ნინო შეუერთდა დედოფალ რიფსიმესა და მის ორმოცდაცამეტ მეგობარს,¹⁹ რომელნიც დიოკლიტიანეს დევნას გამოექცნენ. მათთან ერთად ნინომ ჩააღწია სომხეთის სამეფოში. დიოკლიტიანეს დევნას გადარჩენილი ქალწულები ვერ დაემალნენ ტიგრანს, რომელმაც ნინოს გარდა ყველა ამოხოცა. ნინო სასწაულებრივად გადაურჩა ტიგრანის რისხვას. ღმერთის განგებულებამ, რომელიც

¹⁸) ამ ჯვრის შემდგომი ბედის შესახებ, რომელსაც სომხები შუშანიკის ჯვარს უწოდებენ, საკმაოდ ბევრია დაწერილი. შუშანიკის შესახებ ჩვენ განვათავსეთ ჩვენი შენიშვნები.

¹⁹) სომხეთის ეკლესია ამ წმინდანების ხსოვნას დღესასწაულობს წელიწადში 6-ჯერ სხვადასხვა დღეს, წმინდანთა ცვალებად დღესასწაულებზე. მათი წმინდა ნაწილები ეჩმიაძინის მონასტერშია დავანებული.

ნინოსთვის ამზადებდა უდიდეს საასპარეზო მოედანს მოღვაწეობისათვის, გადაარჩინა ის ივერიის განსანათლებლად.

ნათელმოსილი ანგელოზი ეცხადება მას და ეუბნება: „ადექი და წადი ჩრდილოეთის ქვეყანაში, სადაც ბევრია სამკალი, ხოლო მომკელი კი არა.“ მოსე ხორენელის მოწმობით „ნინოს ემოსა კვართი, ის იყო უცხო ქვეყანაში, განშორებული ყოველივე მიწიერს და მიჯაჭვული ჯვარზე. მოგზაურობისას ის ხშირად მარტო დადიოდა, გზისგან დაღლილი და გარეული ცხოველებისაგან შეშინებული. მუდმივად მმარხველსა და მლოცველს ჰქონდა ხილვები. საკვებს მგზავრებისაგან ითხოვდა. სომხეთიდან, აგრძელებს იგივე ისტორიკოსი, ნინო გაემგზავრა ივერიაში.“²⁰

ყოველივე ზემოთ თქმულის მიხედვით სომეხი ისტორიკოსის მოსე ხორენელის მიერ, ნათლად ჩანს, რომ წმიდა ნინო არ იყო ტყვე, როგორც ამას ვარაუდობს რუფინუსი თავის საეკლესიო ისტორიაში, და მოციქულებრივი ღვაწლი არ იყო მისთვის შემთხვევითი საქმიანობა, რასაც თითქოს უბიძგა ქრისტიანობის მიმართ აღძრული დევნისაგან თავის გადასარჩენად გაქცევამ, როგორც ფიქრობს მეუფე მაკარი, მოსკოვის მიტროპოლიტი.²¹ პირიქით, ვინც კი წაიკითხავს ყურადღებით ყოველივეს რაც წმინდა ნინოზეა ნათქვამი, არ დაეჭვდება იმაში, რომ წმიდა ნინო თავისი ნებით მოვიდა საქართველოში და მისი მოციქულებრივი ღვაწლი იყო ნაყოფი შინაგანი შეგნების, რომელიც მას გამოუმუშავდა მისი ცხოვრების მთელი რიგი გარემოებების შედეგად. გავიხსენოთ ნინოს პირველდაწყებითი განათლება დედამისის სუსანასა და ღმრთისმოსავი ნიაფორას ხელმძღვანელობით, მისი ღრმადქრისტიანული განწყობილებები და სულიერი ღვაწლის სურვილი, რომლითაც ის, როგორც მისი ცხოვრებიდან ჩანს, გამოირჩეოდა ადრეული წლებიდანვე და ჩვენ გავიგებთ, რომ აზრი, დახმარებოდა ივერიელებს და გამხდარიყო ღმრთისმშობლის წილხვედრი მიწისათვის ღმრთის მადლის მაუწყებელი, უნდა მოსვლოდა ჯერ კიდევ იერუსალიმში, როდესაც ის იმყოფებოდა მაცხოვრის საფლავთან და ისმენდა მონათხრობს მაცხოვრის კვართის შესახებ, რომელიც ივერიაში იმყოფებოდა. „ჭემმარიტად, მე ვარ ტყვე, ამბობდა ის, მაგრამ ტყვე და მონა ზეციერი მეფისა, იესო ქრისტესი, დავატყვევე რა ჩემი გონება მისი წმიდა ნების მორჩილებაში.“ ჩვენთვის ცხადი ხდება, რომ ნინო იყო იმ რჩეულთაგანი, რომელნიც საკუთარი თავის შიგნით პოულობენ თავის საკეთებელს - შეასრულონ ისტორიული საქმე და მთლიანად უძღვნიან თავს მას. ხელსაყრელმა გარეგნულმა გარემოებამ, დიოკლიტიანესა და ტიგრანის დევნამ, მხოლოდ ხელი შეუწყო უდიდესი წარმატებით განეხორციელებინა ის, რისთვისაც იყო მოწოდებული.

²⁰) იხ. История Моисея Хоренского. Перев. Эмина, Москва 1858 г. кн. III, стр. 153.

²¹) იხ. Христианство в России до св. кн. Владимира. стр. 145-195.

სომხეთიდან წმინდა ნინო გამოემართა ჩრდილოეთისაკენ, საქართველოს საზღვრებისაკენ. მიაღწია რა მის სამხრეთ-დასავლეთ პროვინციას,²² მგზავრობისგან, შიშისაგან, შიმშილისაგან დაქანცულს, ჯვრით ხელში ჩამოეძინა ქვაზე.

სიზმრისეულ ჩვენებაში ეცხადება მას ზეციური მასწავლებელი. ამხნევებს, იაროს ნაბრძანები გზით და აძლევს მას საოცარ გრაგნილს, რომელზეც სახარებისეული ათი გამონათქვამია დაწერილი. ბევრი დამქანცველი მოგზაურობის შემდეგ ის აღწევს ქალაქ ურბნისს. დარჩება ცოტა ხნით ურბნისში და შეუერთდება ქალაქ მცხეთაში არმაზის ღვთაების დღესასწაულზე მიმავალ ხალხს. მცხეთის მოპირდაპირე მთის მწვერვალზე ნინოს წარმოუდგება შემდეგი სურათი; გაისმა საყვირების ხმა, დაფდაფების ბრახუნი, დაიწყო კმევა და დაინთო სანთლები, რასაც მოჰყვა ლოცვები და გოდება. მეფე მირიანი მთელ ერთან ერთად დავარდა მიწაზე დიდი კერპის წინაშე, რომელიც ორი სხვა არანაკლებ საშიში შესახედაობის კერპის შუაში იდგა. ამ მთავარ კერპს ჰქონდა ყოვლისშთანმთქმელი იაგუნდისა და ზურმუხტის თვალები, ოქროს ჯავშანი და მოსასხამი. ამ საშინელი სანახაობით შემრულმა ნინომ ზეცას ადაპყრო ხელები და ილოცა: „ყოვლადმლიერო ღმერთო! მოხედე მოწყალებით ამ ხალხს რათა შეგიცნონ შენ, ჭემმარიტი ღმერთი, დაამსხვრიე და დაამხე ეს კერპები, ვითარცა ქარი განაზნევეს მტვერსა და ფერფლს, გარდამოიხილე მოწყალებით ამ ხალხსა ზედა, შენითა ყოვლადმლიერთა მარჯვენითა შექმნილსა, რომელნიც ღირს ჰყავ შენი ღმრთაებრივი ხატებით. შენ უფალო, რომელმაც ისე შეიყვარე შენი ქმნილება, რომ მიეცი მხოლოდშობილი ძე შენი დაცემულთა გამოსახსნელად, გამოგლიჯე ამ ხალხის სულები, წყვიადის თავადის დამღუპველი ძალაუფლებისაგან, რომელმაც დააბრძავა მათი თვალები და ისინი ვერ ხედავენ ჭემმარიტ გზას ხსნისაკენ. ინებე უფალო, რათა ჩემი თვალებით ვიხილო აქ აღმართული ამაყი კერპების სრული განადგურება. გააკეთე ისე, რომ ამ ხალხმა და დედამიწის ყოველმა კუთხემ დაინახოს შენი მაცხოვარება. განიხარონ შენით ჩრდილოეთმა სამხრეთთან ერთად და თაყვანის-გცენ ყოველმან ერმან შენ, მარადიულსა მამა ღმერთსა და მხოლოდშობილსა ძესა შენსა, ჩვენს უფალს იესუ ქრისტეს, რომელსაც ეკუთვნის მარადიული დიდება.“ ვერ მოასწრო წმინდა ნინომ ამ ლოცვის დასრულებას, რომ უეცრად უღრუბლო ცაზე ახმაურდა საშინელი ქარიშხალი, რომელმაც დაანგრია და მილეწ-მოლეწა კერპები და მათი სამსხვერპლოები. იხილეს რა სავალალო ხვედრი თავიანთი კერპებისა უცნობი ღმერთის მიერ განადგურებულებისა, მეფემ, ხალხმა და კერპმსახურმა ქურუმებმა გაქცევით უშველეს თავს. ეს მოხდა 6 აგვისტოს, მაცხოვრის ფერისცვალების დღეს, როდესაც თაბორის ნათელმა, საქართველოს მთებზე ამობრწყინებულმა, ივერიელთა წარმართობის წყვიადი გარდაქმნა ქრისტეს ნათლად. ცოტა ხნის შემდეგ წმინდა ნინო, ვითარცა მწირი დაეშვა მთიდან მცხეთაში და მეფის მეღვინეთუხუცესის

²²) ნინოს საქართველოში ჩამოსვლის ხანად ისტორიკოსი ბარათაშვილი მიიჩნევს დიოკლიტიანეს მეფობის წლებს. იხილეთ მისი საქართველოს ისტორიის შუა საუკუნეები. გვ.9.; დიოკლიტიანე, როგორც ცნობილია 305 წელს ნებაყოფლობით გადადგა ტახტიდან - მღვდელი გვარამაძის აზრით 314-317 წ. იხ. მისი „ქართლის ცხოვრება“ გვ.278.

ცოლის, ანასტასიას, დაპატიჟებით დასახლდა ერთ უბადრუკ კარავში. წმინდა ნინოს ლოცვით უშვილო ცოლ-ქმარს, რომელთაც შეიფარეს კეთილმაუწყებელი ყრმა ქალწული, შეეძინათ შვილი. ამ დროიდან იწყება ნათელი წყება მისი ლოცვითი ღვაწლის, მოციქულებრივი შრომისა და სასწაულების.

ვიდრე სიტყვით დაიწყებდა იესო ქრისტეს ხარებას, მან იქადაგა ის თავისი ღვთისმოსავი, მართალი და წმინდა ცხოვრებით. წმინდა ნინომ უცხოური და მშობლიური გადმოცემების თანახმად მიიპყრო ხალხის ყურადღება.

რამოდენიმე ხნის შემდეგ ვიღაც ბავშვი, სოკრატეს მიხედვით მეფის შვილი, გახდა ავად და ქვეყანაში არსებული ჩვეულების²³ თანახმად, ერთი ქალიდან მეორესთან მიჰყავდათ, რომელსაც შეეძლო მისი ტანჯვის შემსუბუქება. როდესაც ჰკითხეს უცხო მწირს, მან განაცხადა, რომ აქ ყოველგვარი სამედიცინო ცოდნა უმაქნისია. დააწვინა ბავშვი საწოლზე და სთქვა: „ქრისტე, რომელმაც განკურნა მრავალი, განკურნავს ამასაც.“ ამის შემდეგ მრავალი ადამიანი მიდის ნინოსთან და მისი ღმრთივკურთხეული ბაგეებით ისმენს სწავლებას ცათა სასუფეველის შესახებ და იღებს ქრისტეს სარწმუნოებას. მეზღვის ცოლი, სიდონია, ექვსი მისი დაქალი, მეფის მეზღვე და აბიათარ მღვდელი, რომლისგანაც ნინომ გაიგო, რომ ელიოზის მიერ ივერიაში ჩამოტანილი ქრისტე ღმერთის კვართი დამარხულია სამეფო ეზოს შუაში დიდებული, ფართოფოთლოვანი კედარის ქვეშ. გამოუსწორებელი ებრაელები, ქართველთა გადმოცემით, ყველანაირ ღონეს ხმარობდნენ, რომ ხელი შეეშალათ მცხეთის ებრაელებს²⁴ შორის გავრცელებულიყო ქრისტიანობა, მაგრამ ძალიან ძნელი იყო ებრაელებისათვის იუდეველობაში დარჩენა, მაშინ როცა მათმა თავმა - აბიათარმა, მოსეს რჯულის წარმომადგენელმა და მცველმა პირველმა დატოვა იუდეველობა და პავლე მოციქულის მსგავსად შეიქმნა ქრისტიანობის დამცველი. ამრიგად ქრისტიანული იდეები სულ უფრო და უფრო ვრცელდებოდა და ღრმა ფესვებს იდგამდა და მათ მიაღწიეს სამეფო ოჯახამდეც. ნინოს ლოცვებითა და ყოველდღიური სასწაულებით²⁵ იზრდებოდა მორწმუნეთა რიცხვი. ნინოს სასწაულების შესახებ გაიგო დედოფალმა ნონამ, რომელიც იმ დროისათვის მძიმედ იყო დასნეულებული. განკურნების იმედით დედოფალი პატიჟებს ნინოს სასახლეში, მაგრამ ნინო უარს ამბობს წასვლაზე და უხმობს მას თავის უბადრუკ კარავში. დედოფალი ემორჩილება, განიკურნება და იღებს ქრისტიანულ სწავლებას.

²³) ეს ჩვეულება გადმოვიდა ჩვენთან როგორც ეტყობა ბაბილონელებისაგან. მათ ჰქონდათ ჩვეულება ასეთი. ქუჩაში შეიყრებოდნენ და ბჭობდნენ ამა თუ იმ ავადმყოფობის განკურნებაზე. ავადმყოფები გამოჰყავდათ ქუჩაში და იქ ხდებოდა ექიმთა მოლაპარაკება, კონსილიუმი. იხ. Древ. ист. Ас. и Вав. ср. Ленормана т. 1, вып 2. стр. 358.

²⁴) რწმენისაგან განდგომილებს მოსეს რჯულის თანახმად (მეორე რჯული 13,1) ქვებით ქოლავდნენ. ებრაელების ასეთმა ფანატიურმა დამოკიდებულებამ იუდეური რელიგიის დამტოვებლების მიმართ გამოიწვია თეოდოსიური კოდექსის დაკანონება, რომლის ძალითაც მკაცრად ისჯებოდნენ ის ებრაელები, რომლებიც ბედავდნენ ძალის გამოყენებით დაეშალათ მათი თანამშენისათვის ნებაყოფლობითი გაქრისტიანება.

²⁵) იხ. სელეუზნიოვის სტატია: „Рассказы о чудесах Нины классических и верных писателей“ Маяк 1844 г. т. 15. стр. 33-34.

ჭემმარიტად ქრისტეს მორწმუნე ნანას სურს, რომ მისი მეუღლე არ ჩარჩეს წარმართობაში და ამ მიზნით სთავაზობს მირიანს ქრისტიანულ რელიგიას, მაგრამ ის ჯიუტობს და აღშფოთებული უყურებს დედაქალაქში მზარდ ქრისტიანობას. გვირგვინოსანს გული კიდევ უფრო გაუსასტიკდა, როდესაც ნინომ განკურნა მასთან სტუმრად ჩამოსული სპარსეთის მეფის ნათესავი და მოაქცია ის ქრისტიანობაზე. მირიანმა გადაწყვიტა ძირფესვიანად გაენადგურებინა ახალი სწავლება თავის რეზიდენციაში, მაგრამ ნადირობის დროს დაბრმავებულმა²⁶ მისცა აღთქმა ღმერთს, რომ მიიღებდა ქრისტიანულ სწავლებას და მყისიერად განიკურნა სულიერად და ხორციელად. ქრისტიანობაზე მოქცევამდე მირიანის გონება დაფარული იყო ისეთი სქელი ნისლით, რომელშიც ვერ აღწევს მზის სხივი. როგორც იუდეველების უნამუსობა გახდა იარაღი ღმრთაებრივი მადლისა, ასევე დაბრმავება ქართველი მეფისა იყო საბაბი ღმრთაებრივი დიდების გამოჩენისა და მიზეზი „მარადიული სინათლისა.“ ახალი სწავლების მიმდევარი მეფე მირიანი გახდა ქრისტიანობის მფარველი. წარმართულ საკერპოებზე დაიწყეს ჯვრების აღმართვა. არმაზის შემუსრვისა და პატიოსანი ჯვრის აღმართვის შესახებ მოსე ხორენელი გვიამბობს შემდეგ: „ნუნემ მყისიერად დაამხო არმაზის უზარმაზარი გამოსახულება, რომელიც იდგა ქალაქის გადაღმა და გამოყოფილი იყო მდინარით. მაცხოვრებლებს ჰქონდათ ჩვეულება, ყოველ დილით საკუთარი სახლებიდან თაყვანი ეცათ, თავი მოედრიკათ კერპისთვის, რომელიც მათ თვალწინ იყო აღმართული. ხოლო ვისაც უნდოდა მიეტანა მსხვერპლი უნდა გადასულიყვნენ მდინარეზე და ტაძრების წინ აღასრულებდნენ მსხვერპლშეწირვას. მეფის ნაცვალნი აღშფოთდნენ და ამბობდნენ: ვის უნდა ვსცეთ თაყვანი კერპების ნაცვლად? გაიგეს, რომ ქრისტეს ჯვარს. გააკეთეს ჯვარი და აღმართეს ქალაქის აღმოსავლეთის მხარეს ლამაზ გორაკზე, რომელიც ასევე გამიჯნული იყო ქალაქისაგან პატარა მდინარით. დილით, გათენებისას ყველა მაცხოვრებელმა ჩვეულებისამებრ თაყვანი სცა ჯვარს თავისი სახლის ბანებიდან. მაგრამ როდესაც ავიდნენ ბორცვზე და ნახეს ხის ნაჭერი არამხატვრულად გარანდული, განაცხადეს, რომ ტყეები სავსეა მსგავსი ხეებით და ამიტომ დაიშალნენ. მაგრამ უფალმა თავისი მადლით მოხედა მათ ცდუნებას და ზეციდან დაუშვა ღრუბლის ძელი, მთელი მთა აივსო კეთილსურნელებით: გაისმა უამრავი მეფსალმუნის ტკბილი ხმა და გამოჩნდა ნათელი ჯვრის გამოსახულებით, რომელიც ხის ზომის იყო და მისი მსგავსი. ის დაადგა თორმეტი ვარსკვლავით იქ აღმართულ ჯვარს: ყველამ ირწმუნა და თაყვანი სცა ჯვარს. მას შემდეგ ამ ჯვრის მიერ ბერვი სასწაული მოხდა და მრავალი განიკურნა.“²⁷

²⁶) ეს იყო კონსტანტინე დიდის მეფობის ერთ-ერთ წელიწადს, როდესაც 20 ივლისი იყო შაბათი. ეს მონაცემები შემოწმებულია ბერეზოვის მიერ და აღმოჩნდა, რომ 318 წელს 20 ივლისი იყო შაბათი. „მე ვფიქრობდი, მირიანის თავს წყვდიადის დატყდომა, მიმეწერა მზის დაბნელებისათვის, ამბობს ისტორიკოსი ბარათაშვილი, მაგრამ ასტრონომმა კნორემ 1863 წლის 28 მაისის მოწმობით N545, გამაგებინა, რომ მის მიერ შესრულებული გამოთვლებით 317 წელს იულიუსის კალენდრით ახალი მთვარე შემოვიდა 7 ივლისს, ამიტომ იმ წელს 20 ივლისს (ქართლის ცხოვრება) შეუძლებელია ყოფილიყო მზის დაბნელება.“ ბარათაშვილი - საქართველოს ისტორიის შუა საუკუნეები. გვ.11.

²⁷) იხ. История Армении Моисея Хоренского кн. III, стр. 153.

სანამ ერი მოინათლებოდა, მირიანს უნდა დაემყარებინა ურთიერთობა ბერძნებთან, რათა საქართველოს მომავალი ეკლესიისთვის იერარქიულ მოწყობაში გარკვეულიყო. ნინოს რჩევით მეფემ ააშენა პატარა ტაძარი და მიმართა თხოვნით საბერძნეთის უდიდეს იმპერატორ კონსტანტინეს გამოეგზავნა ეპისკოპოსი და პრესვიტერები ქართველი ერის მოსანათლად. დღითიდღე ახალი სწავლების მომხრეთა რიცხვი იზრდებოდა, ცეცხლთაყვანისმცემლობა სულ უფრო და უფრო კნინდებოდა და ამ სტიქიის ნაცვლად ქართველთა გულებში აღიგზნებოდა ქრისტიანული სწავლება. არც ძალიან განსხვავებულად აქვს წარმოდგენილი ქართველთა განათლების საქმე სომეხთა ჰეროდოტეს, მოსე ხორენელს, რომლის ისტორია, სხვათაშორის, დღევანდელ დღეს არათუ სახარბიელო რეპუტაციით სარგებლობს. მისი სიტყვებით, წმ. ნუნე, დარწმუნდა თუ არა, რომ მეფე სრულიად მზად იყო მიეღო ქრისტიანობა და მონათლულიყო „მოითხოვა სანდო ხალხი, რომელნიც გაამგზავრა წმინდა გრიგოლთან საკითხავად - თუ რა უნდა გაეკეთებინა მას ამიერიდან, ვინაიდან ივერიელებმა ნებაყოფლობით მიიღეს სახარების ქადაგება. ნინო იღებს ბრძანებას დაამხოს კერპები, მისი მაგალითით და აღმართოს წმინდა ჯვრის გამოსახულებები მანამდე, სანამ უფალი მისცემს მწყემსს მათ დასამწყემსად.“²⁸

რასაკვირველია, შეიძლებოდა სომეხი ისტორიკოსის სიტყვების დაჯერება; მეფე მირიანს და ნინოს, საქართველოსა და სომხეთის სამეფო სახლებს შორის არსებული მჭიდრო ნათესაური კავშირის²⁹ გამო, შეეძლოთ წმ. გრიგოლ განმანათლებლისგან რჩევა ეკითხათ, მაგრამ საქმე იმაშია, რომ ამას ეწინააღმდეგება შემდეგი გარემოება. აქამდე ყველას სიტყვაზე სჯეროდა სომეხი მწერლების ჩვენებები იმის შესახებ, რომ მათ საქართველოზე ადრე მიიღეს ქრისტიანობა,³⁰ მაგრამ ასე იყო სინამდვილეში? მივმართოთ მათ ისტორიას. მოსე ხორენელის სიტყვებიდან ჩანს, რომ როდესაც წარმართმა ტირიდატემ აწამა დედოფალი რიფსიმე და მისი მეგობრები, ნინო გამოემართა ივერთა ქვეყნისაკენ. ამ დროს წმ. გრიგოლი ჯერ კიდევ იმყოფებოდა საპყრობილეში. ნინომ კი, როგორც მოწმობს მისი ცხოვრება, სამ წელიწადში მოაქცია ქრისტიანობაზე დედაქალაქის ქართველები და შესაბამისად ნინოს მოციქულებრივი ღვაწლი წინ უსწრებდა წმ. გრიგოლის მოღვაწეობას და როგორც ჩანს მიმდინარე მოვლენებიდან, ნინო ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შეძლებდა რჩევისათვის მიემართა წმ. გრიგოლისთვის, სომხეთის განმანათლებელისთვის.

თავისი თხზულების ერთ ადგილას დოსითეოსი,³¹ იერუსალიმის პატრიარქი, სომეხთა მიერ წარმოდგენილ დამამტკიცებელ საბუთებზე ამბობს: „სომეხთა ჩვენებები, რომ გრიგოლ განმანათლებელმა დააყენა საქართველოში პატრიარქი, მცდარია, ვინაიდან, ყველა სულიერი ისტორიკოსი თანხმობაშია იმის თაობაზე, რომ

²⁸) იხ. ibid. სტრ. 153.

²⁹) ტირიდატის ქალიშვილი გათხოვილი იყო მირიან რობოს ვაჟზე.

³⁰) ბროსე ამბობს, რომ არ არის ზუსტად ცნობილი იყვნენ თუ არა სომეხები ქრისტიანობაზე მოქცეულნი ქართველებზე ადრე; იხ. საქართველოს ისტორია: ნაწ.1. გვ.102. მით.1.

³¹) იხ. Религ. и политич. состояние Грузии до XVIII века. Жур. мин. нар. прос. XL. Стр. 132. Сп.с. Антиох. патр. М. Брека. Тр. Киев. дух. Ак. 1874 г. июнь стр. 361-416.

ივერიელებმა გამოითხოვეს თავისთვის სულიერი წინამძღვარი არა სომხეთიდან და რომის პაპისგან, არამედ კონსტანტინე იმპერატორისაგან, რომელმაც გაუგზავნა მათ ეპისკოპოსი და სასულიერო პირები. და მართლაც ივერიელები არასოდეს არ ემორჩილებოდნენ არც კათოლიკურ ხელისუფალთ და არც სომეხთა სასულიერო პირებს.“ ხელახლა დაფუძნებული სომხეთის ეკლესია დასაწყისში თვითონ ექვემდებარებოდა ანტიოქიის არქიეპისკოპოსს, რომლისგანაც წმ. გრიგოლი იყო ხელდასხმული ეპისკოპოსად. რომ დავუშვათ კიდევ, რომ საქართველოს განმანათლებელსა და წმ. გრიგოლს შორის იყო ურთიერთობა, ყოველ შემთხვევაში ამ ურთიერთობის საგანი არ შეიძლება ყოფილიყო საკითხი იმის შესახებ, „თუ ამიერიდან რას უბრძანებს მას გააკეთოს, ვინაიდან ივერიელებმა თავისი ნებით მიიღეს სახარების ქადაგება,“ როგორც ფიქრობს მოსე ხორენელი. საკმაოდ გულუპრყვილობა იქნებოდა იმის ვარაუდი, რომ ნინოს, რომელიც ამდენი ხანი ემზადებოდა მოციქულებრივი ღვაწლისთვის, არ სცოდნოდა როგორ უნდა მოიქცეს, როდესაც ხალხი გამოთქვამს სურვილს მიიღოს ქრისტიანობა. თუ ქართველებმა ნებაყოფლობით მიიღეს ქრისტიანობა, როგორც ეს ჩანს მოსე ხორენელის სიტყვებიდან, მაშინ კერპები, რომელთაც აღარ ჰქონდა უკვე ხალხისთვის მნიშვნელობა, რადგან ზურგი შეაქციეს მათ, თავისთავად გასაგებია, რომ უკვე შემუსვრილი იყო. და რა უნდა ერჩია გრიგოლს წმ. ნინოსთვის? „დაამხოს კერპები მისი მაგალითით და აღმართოს ჯვრის გამოსახულებები!“ ეს ხომ ანბანური ჭეშმარიტებაა ყოველი ჩვეულებრივი მისიონერისათვის!!!

წმინდა სინკლიტი იოანეს ³² მეთაურობით სწრაფად ჩამოვიდა კონსტანტინეპოლიდან. საერთო ნათლობა ერისა, თავისთავად გასაგებია, დაიწყო მცხეთაში. ეპისკოპოსმა იოანემ ნინოს თანდასწრებით მონათლა მეფე, დედოფალი, დიდებულები, დედაქალაქის და გარეუბნების ყველა მცხოვრები. ³³ „როდესაც მე ვიხსენებ ამ უწმინდესს წუთებს, - ამბობს ნინოს მოსწავლე სიღონია: - ახლაც უნებურად წასცდება ხოლმე სიხარულის ცრემლი ჩემს თვალებს.“ რა სიხარული იქნებოდა წმინდა ნინოს! მისი ბავშვობის მგზნებარე სურვილი აღსრულდა, რთული მწირობის ამდენი ხნის მიზანი მიღწეულია, მისი მოციქულებრივი ღვაწლი და წარმგზავნელის ნება აღსრულებულია. დარჩენილი იყო მხოლოდ დაწყებულის დასრულება, გამოუცდელთა, მაგრამ უკვე მორწმუნეთა ხელმძღვანელობა. უარი

³²) სასულიერო პირთა წინამძღვრად გამოგზავნილი იყო არა ევსტათი, როგორც ზოგიერთები ფიქრობენ, არამედ იოანე. ქართლის ცხოვრება: ნაწ.1. გვ.91.

³³) უკიდურესად განსხვავებულია ქართველთა მიერ ქრისტიანობის მიღების შესახებ მწერალთა ჩვენებები. ეს ჩვენებები დაახლოებით ორმოცდაათი წლის ფარგლებში მერყეობს უზარმაზარ სივრცეში. ბარონი თვლის ქართველთა მოქცევას 311 ან 327 წლებში; ქართველი ისტორიკოსი უფლისწული დავითი 312 წელს; საქართველოს ისტორიული გამოსახულება 314 წელს; ცნობათა კრებული კავკასიელი მთიულების შესახებ 315 წელს; სომეხი ისტორიკოსი ჩამჩიანი 317 წელს; ქართველი ისტორიკოსი ბატონიშვილი ვახუშტი 317-318 წ.; კავკასიის კალენდრის ქრონოლოგიის მიხედვით 318-320 წწ.; მცხეთის ტაძარში ბ-ნ იოსელიანის მიერ ნაპოვნი ხელნაწერი 326 წელს; პატრიარქი დოსითეოსი 327 წელს; აკადემიკოსი ბროსე 328 წელს; ვივენ ს. მარტენი 331 წელს; ერთერთი თვალსაჩინო მკვლევარი კავკასიის მხარისა, დიუბუა ქართველთა მოქცევას მიაკუთვნებს III საუკუნის დასასრულს, უფრო დაზუსტებით 276-277 წლებს.

სთქვა რა მირიანის მიერ მორთმეულ ძვირფას საჩუქრებზე, მან განაცხადა: „ყველაზე საუკეთესო საჩუქარი იქნება ჩემთვის, თუ შენ, შენს ერთან ერთად მტკიცედ დაიცავ სარწმუნოებას, რომელიც მიიღე.“ წმინდა ნინოს მითითებით აშენდა ეკლესიები კვლავ მოქცეული ქრისტიანებისათვის, დაწესდა ღმრთისმსახურების წესები და აღიმართა საკვირველმოქმედი ჯვრები. ახლადდაფუძნებული ივერიის ეკლესია ექვემდებარებოდა ანტიოქიის საპატრიარქოს.³⁴ პატივისა და დიდებისაგან თავის დაღწევის მიზნით ნინო დედაქალაქიდან ერთ გამოქვაბულში გადავიდა, სადაც მარხვითა და ლოცვით ემზადებოდა მომავალი შრომისათვის, რომელიც უნდა გაეწია ღმრთის სიტყვის საქადაგებლად. მღვდელი იაკობისა და ერთი დიაკონის თანხლებით ნინო კახეთის სამეფოში ჩავიდა ქრისტეს სახარებლად. მან აქ, დიდი შრომის ფასად მოაქცია ქრისტიანობაზე ველური მთიულები: ერწოელები, თიანელები და ჩარტალები,³⁵ ასევე კახელები და ალბანელები. მისი ყველაზე საყვარელი საქმიანობა აქ იყო: ლოცვა, ფსალმუნება და ზრუნვა კვლავ მოქცეულთა ქრისტიანებაში განსამტკიცებლად. ცხოვრების მკაცრი წესი, ლოცვისა და მარხვის ღვაწლი, ხორცის მოკვდინება მოუცადებელი, იყო მიზეზი მისი სუსტი ორგანიზმის დაუძლურებისა: „ის თითქოს და სისხლიანი გვირგვინით დამშვენებული, ამბობს მოსე ხორენელი, გახდა მოციქული, ქადაგებდა, დაწყებული კახარჯიდან,³⁶ რომელნიც ალანების³⁷ კარიბჭესთან არიან და კასბებისა, მასკუტების³⁸ საზღვრებამდე, როგორც იტყობინება აგათანგელოზი.“

ჩვენს სამშობლოში 35 წლიანი მოციქულებრივი ღვაწლის შემდეგ, ნინოს ეცნობა ზეციდან მისი მოახლოებული აღსასრულის შესახებ. ნინომ წერილით აცნობა ამის შესახებ მეფეს და სთხოვა ეპისკოპოსი იოანეს გამოგზავნა. მეფე თავის მხრივ მცხეთაში დაბრუნებას ემუდარებოდა, მაგრამ ნინოს უკვე მეფის მოწვევის მიღება აღარ შეეძლო. მაშინ მეფე, დედოფალი, სასულიერო პირები და ხალხი გაემართა მომაკვდავისაკენ. მრავალი ავადმყოფი იკურნებოდა მის საწოლთან მიახლოებისას. მის სარეცელს გარშემორტყმულნი ევედრებოდნენ ცრემლებით, არ დაეტოვებინა მის მიერ ნათელღებული ხალხი უმეცრებაში, თუ საიდან იყო წარმოშობით და როგორ აღმოჩნდა საქართველოში. ნინომ დააკმაყოფილა რა გარშემორტყმულთა უკანასკნელი თხოვნა, იგი ეზიარა ქრისტეს სისხლსა და ხორცს. ახლადდაარსებული კახეთის ეკლესია რომ არ დარჩენილიყო ობლად, მან დაიბარა დაეკრძალათ იმ

³⁴) ანტიოქიის პატრიარქი დღემდე იწოდება ივერიელად: „პატრიარქი ღმრთის ქალაქისა ანტიოქიისა, სირიისა, ივერიისა, კიმიკიისა, მესოპოტამიისა და სრულიად აღმოსავლეთისა.“ იხ. Пут. Мур. ч. II, ст. 199.

³⁵) ნინოს მიერ მოქცეულთა რიცხვში მყოფნი მთიელები მოხსენიებულნი არიან უყიკის საღვთისმეტყველო წიგნებში; იხ. სადღეს. მოსკოვ. ტიპოგრ. 1890 წ. გვ. 174; დაუჯდ. წმ. და მოც. ნინოსი საქართველოს სამოთხე საბინინისა გვ. 157.

³⁶) კახარჯი, ემინის აზრით იმყოფება გუგარეთის რაიონში, დიდ სომხეთში. იხ. Истор. Моисея Хоренского. прим. 360.

³⁷) ალანური ან კასტიური კარიბჭე, ძველი „ბაბ-ალან“ არაბებისა. Ibid. მინიშ. 361.

³⁸) სომხური ფორმა სახელისა მასაგეტები. Ibid. მინიშ. 362.

კარავში, რომელშიც მოღვაწეობდა კახეთში ყოფნისას და მიაბარა სული უფალს.³⁹ ძალზედ დიდი იყო ეს დანაკლისი ახლადდაარსებული საქართველოს ეკლესიისთვის. მეფე მირიანი, დედოფალი ნანა, ეპისკოპოსი იოანე და ყველა დედაქალაქიდან ჩამოსულნი, მწუხარენი ასეთი რწმენის ჩირაღდანისა და ღვთისმოსავი ადამიანის დაკარგვის გამო ითხოვდნენ წმიდანის ძვირფასი ნაწილების მცხეთაში გადასვენებას და ცხოველსმყოფელ სვეტთან დაკრძალვას, მაგრამ ვერაფრით ძვრაც ვერ უყვეს კუბოს იმ ადგილიდან, რომელიც მას ჰქონდა ამორჩეული სამუდამო განსასვენებლად. ამავე ადგილას, სადაც იყო ნინოს განსასვენებელი, აგებულ იქნა დიდებული ბოდბის ტაძარი.

ნინოს მოციქულებრივი შრომა სრულად იქნა გაგებული და შეფასებული მისი თანამედროვეების მიერ. წმინდა ეკლესიამ ის შერაცხა წმინდანთა დასში, უწოდა რა მოციქულთასწორი და დააარსა მის საპატივცემულოდ ყოველწლიური დღესასწაული - 14 იანვარს [27 ახალი სტილით], მისი გარდაცვალების დღე. როგორი გულშიჩამწვდომი ტროპარი და კონდაკი უძღვნა მას ერთერთმა მის მიერ გადარჩენილმა შვილმა, თავისი მადლიერების მფრქვეველი გულიდან. „რჩეულო ქრისტეს მიერ მახარობელო, ღმრთის სიტყვისა მქადაგებელო, მახარებელო სიცოცხლისაო, ივერიის ხალხთა ჭეშმარიტების გზაზე დამაყენებელო, უფლის დედის საკუთარო მოწაფეო ნინო, ვითარცა ტკბილსა მლოცველსა და მედგარსა მცველსა სარწმუნოებისასა, ღვთაებრივი გალობითა შემოგწირავთ მადლობასა.“ „სიტყვისა ღმრთისა მსახურთა თანამოსაგრეო და ანდრიას ქადაგებისა წარმართებაო, ქართველთა განმანათლებელო და სულისა წმინდისა ქნარო ნინო, ევედრე ქრისტესა ღმერთსა შეწყალებად სულთა ჩვენთათვის.“ ასეთი განდიდების შემდეგ, წმინდა ნინო მთელი ქრისტიანული სამყაროსთვის გახდა ცნობილი და ყველგან მისი სახელი ღრმა პატივისცემით წარმოითქმებოდა. მაგრამ განსაკუთრებულ პატივს მას და მის სახელს მიაგებდნენ და მიაგებენ მის მიერ ქრისტეს ნათლით განათლებული ივერიელები.

მიუხედავად იმისა, რომ თხუთმეტნახევარი საუკუნეა გასული ქართველთა განმანათლებლის გარდაცვალებიდან, ის დღესაც არ მიეკუთვნება წარსულს. წმინდა ნინოს დამსახურება ჩვენს წინაშე და სხვა აღმსარებლობისა და სხვა ენის მქონე ხალხის წინაშე, რომელნიც მან ჭეშმარიტების გზაზე დააყენა უდიდესია. ნინო შრომობდა ყველა ქართველისათვის და მისი შრომის ნაყოფით ერთნაირად სარგებლობდნენ მთელი კავკასიელები. ქართლი და კახეთი მას მიიჩნევენ საკუთრად, თავისად. თავისად მიიჩნევენ მას იმერეთი, გურია, სამეგრელო, აფხაზეთი, სვანეთი, ალბანეთი და საერთოდ კავკასიაც. ნინომ ქვაკუთხედი დაუდო იმ ქრისტიანობას, რომელიც ახლაც 15 საუკუნის შემდეგ მყარად და უცვლელად არის დაცული საქართველოში, მიუხედავად მისი ბედის უკუღმართობისა. თხუთმეტ

³⁹) ვახუშტი მიიჩნევს ნინოს გარდაცვალებას 329 წ. ჟურნ. De s Peb. და სომხური ქრონიკები 332 წ. ბროსე და პატრიარქი დოსითეოსი 339 წ. ჟურნალი Пастырь – 338 წ. მამა იოანე გვარამაძე 328-331 წლებს, ნინოს ივერიაში ჩამოსვლიდან მეთოთხმეტე წელიწადს. ქართლის ცხოვრება გვარამაძისა, გვ.268.

საუკუნეზე მეტია რაც ჩვენ ვტკბებით ქრისტიანობით! ჭეშმარიტად დასაფიქრებელი რამაა! 1500 წელი ქართველთა შეგნებული და განათლებული ცხოვრებისა, 1500 წელი მათი ისტორიისა, რომელიც აღსავსეა საშინელებებით, რასაც ვერ გამოხატავს საშინელი წარმოდგენები ფანტაზიისა. 1500 წელი ქართველთა თავგანწირული და განსაცდელებით აღსავსე მოღვაწეობა რწმენის, მამულისა და ეროვნების დასაცავად. დიახ, ზუსტად ეს ჭადარა სიძველე, სიძველე ღირსეული, სიძველე წმინდა! ვისწავლოთ ისტორიისაგან, ის მოუსყიდავი და უზაკველი მსაჯულია. ზუსტად ის იტყვის, რომ 1500 წლის წინათ ქართველთა ტომებმა, რომელნიც არ წარმოადგენდნენ ერთიანს, კომპაქტურს, რომელთაც არ ჰქონდათ განსაზღვრული და მუდმივი კანონები; ტომებმა, რომლებიც თაყვანს სცემდნენ ხან ბუნების სტიქიებს და კერპებს, ხან ნაწილ-ნაწილ უერთდებოდნენ ქრისტიანობას (დასავლეთ საქართველოში და ზემო ქართლში), ხან იმყოფებოდნენ სხვათა ზეგავლენის ქვეშ, წმინდა ნინოს ქადაგებით მიიღეს ახალი ზეციური სწავლება, გარდაიქმნენ ზნეობრივად. რამდენი სიყვარული და სული, რამდენი მოთმინება და შრომა ჩადო ნინომ ქართველთა მოქცევის საქმეში. მისი ხასიათის თვისებებმა, უდიდესმა მისმა მორჩილებამ განსაზღვრა მართლმადიდებლური ქართული ხასიათი. რამდენი შინაგანი სითბო და გულითადობა, ფიქრი და გონება, რამდენი უდიდესი სულიერი და ცოდნისმიერი ნიჭი, ზნეობრივი ძალისა და სიმაღლის მქონე, გამოჩნდა მაშინვე ივერიაში, ქრისტიანული ჭეშმარიტების კეთილმოქმედი სხივების ქვეშ.

ნინოს წმინდა საქმემ, მისმა ჭეშმარიტად მოციქულთასწორმა ღვაწლმა და შრომამ დაგვიძახეს ჩვენ ცხოვრებისაკენ, მოგვცეს სულიერი ნათელი, დაადეს ბეჭედი ნათლისა თვით ჩვენს არსებას. მართლმადიდებლობის წმინდა რწმენამ განსწმიდა, გაანათლა და გაამყარა ჩვენში სიყვარული მამულისადმი, შთააგონებდა გმირებს, რომელნიც თავისი ძვირფასი მამულის ყოველ მტკაველს მოწამეობრივი სისხლით ჟღინთავდნენ; ის შთაბერავდა მეომრებს ურყევ სიმამაცეს, ქრისტეს ეკლესიისა და მისი სახელისათვის ბრძოლაში. მან აკურთხა უფლის მიერ დადგენილი ხელისუფლება, აკურთხა კანონები, შთააგონებდა რა მათ სახარებისეულ სიყვარულს და მოწყალებას, - დაამტკიცა საზოგადოებრივი წესრიგი, შთაუნერგა რა სათუთად ყველას სიწმინდე, პატივისცემა და მოვალეობის გრძნობა ერთმანეთის მიმართ, ასწავლა რა მტრების სიყვარულიც. მან აკურთხა ქართული ენა ღმრთის სიტყვით და საეკლესიო ტკბილი საგალობლებით. მან მიჰმადლა ქართულ ენას სისავსე, ძალა და სიცოცხლე, გადასცა რა მას საოცარი სიზუსტით ყველაზე ნატიფი ელფერი ბერძნული აზროვნებისა. წმინდა რწმენამ მოიტანა საქართველოში ნათელი და ყველა გონებრივი განძეულობა, უკვე განწმენდილი ქრისტიანობის მიერ იმ ხალხის წარმართული უწმინდურობისაგან, რომელიც ოდესღაც იყო განსწავლულობის მაგალითი მთელს მსოფლიოში. რწმენამ შეინახა სულიერი ნათელი ჩვენს სამშობლოში, რომელიც გარშემორტყმული იყო ცრუმორწმუნეობისა და უმეცრების წყვილით. და ბოლოს წმინდა რწმენამ შემოგვინახა ჩვენ ისტორია ჩვენი ქვეყნისა. ვინაიდან, ყოველი სამეფოს მთავარ ძეგლს, ყოველ მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენს ან ბერების

წმინდა სავანე, ან უფლის ტაძარი. ჩვენი წინაპრების ღმრთისმოსაობისა და ღმრთისმოშიშების ნივთიერ ძეგლებში გამოიხატება ქართული სამეფოს მთელი ისტორია და მატიაწე. წმინდა რწმენა არის ერთადერთი და ყველაზე მტკიცე კავშირი, რომელიც აერთიანებს ჩვენს წინაპრებს თავისგან დაცილებულ შთამომავლობასთან; ჩვენ დავკარგეთ თითქმის ყველაფერი, მაგრამ შევინარჩუნეთ წმინდა ტაძრები, სადაც ჩვენი წინაპრები ლოცულობდნენ; შევინარჩუნეთ ენა, რომლითაც ისინი ადიდებდნენ ღმერთს, შემოვიწინაზეთ მამული, სადაც მათ დადეს თავები და შევინარჩუნეთ ჩვენი რწმენის წეს-ჩვეულებები, რომელნიც ასე უყვარდათ და რომელთა გამოც ამდენი ტანჯვა გადაიტანეს ჩვენმა მამებმა.

ტყუილად კი არ უგალობენ საეკლესიო საგალობლებში ქართველთა განმანათლებელს სხვა აღმაფრთოვანებელ შესხმათა შორის, ასე: „ქართველთა მზე ბრწყინვალე; ებანი სულიერი; საყვირი ღვთით მობერილი, ქრისტეს მოციქული, დედისა ღმრთისა საკუთარი მოწაფე, დედისა ღმრთისა წილხდომილთა ემბაზი, ტყვეთა მხსნელი და სხვა.“⁴⁰

ასეთია ჩვენი განმანათლებლის დამსახურებანი. ნინოს ხსენება არ მოკვდება არასოდეს, არ მომკვდარა ის თანამედროვე ქართველშიც, და აი, რატომ გვესმის ჩვენ, ჩვენი განმანათლებლის სახელში რაღაც მშობლიური და მომნუსხველი. არ არსებობს უფრო აღმატებული სახელი, ცისქვეშეთში გარდა ყოვლადწმინდა ქალწულის სახელისა მარიამისა, ივერიის მფარველისა. ნინოს საქმიანობას საოცრად მრავალმხრივმა და საოცრად ნაყოფიერმა დიდი ზეგავლენა მოახდინა არა მხოლოდ მის თანამედროვეებზე, არამედ შემდეგ თაობებზეც და ყველაზე დამორებული შთამომავლობა მუდმივად იგრძნობს თავის თავზე კეთილისმყოფელ ზემოქმედებას იმ ახალი ცხოვრებისა, რომლისკენაც იქნა მოწოდებული ქართველი ხალხი უდიდესი კაპადოკიელი მოღვაწის სიტყვითა და საქმით.⁴¹

გავლენ საუკუნეები და ივერიის მოქცევის დღე 1(14) ოქტომბერი დარჩება ივერიელთათვის უდიდეს დღედ, ვინაიდან მასთანაა დაკავშირებული ყველაზე

⁴⁰) სადღესასწაულო. მოსკოვ. ტიპოგრ. 1809 წ. გვ.172-175; დაუჯდომელი წმ. მოციქული ნინოსი. საქართველოს სამოთხე საბინინისა გვ.155-167; იხ. акты Кавказ. Археогр. ком. т. 1. стр.10-14.

⁴¹) უდიდესი წვლილი შეიტანეს კაპადოკიელებმა ქრისტიანობის გავრცელებაში. ოსტგოთებთან, როგორც ამტკიცებს ბესელი, ქრისტიანობა ჩაინერგა კაპადოკიელი ტყვეებისაგან, რომელნიც მათ მიიყვანეს აზიის ზღვით დაღაშქვრისას 268 წელს. დასავლეთ გოთებს ანუ ვესტგოთებს შორის (IV ს.) ქრისტიანობა გაავრცელა და განამტკიცა ეპისკოპოსმა ულფილამ, რომელიც როგორც ცნობილია ითვლება ტყვე კაპადოკიელების შთამომავლად. იხ. „Житие св. Иоанна Готфскаго“ Восилевскаго. Жур. Мин. нар. просв. Июль 1877 г. стр.86-154; წმ. სტეფანე სუგდეის მთავარეპისკოპოსი, მქადაგებელი, წარმოშობით კაპადოკიელი, სუგდეელების განმანათლებლად ითვლება. ჩანაწერი ოდეს. საზ. ისტ. და სიძვ. ტ.V. „ჩანაწერი XII-XIV სს. რომელიც მიეკუთვნება ყირიმის ქალაქ სუგდეას (სუდაკს)“ საქართველოში შემონახული ძველი გარდამოცემა ამბობს, რომ წმინდა გრიგოლი ნაზიანზელი იყო საქართველოში და განამტკიცა მთიელ ქართველთა რწმენა, არაგვის ხეობაში, ანტიოქიის პატრიარქის მელეტის ლოცვა-კურთხევით, რომელზეც დამოკიდებული იყო მაშინდელი საქართველოს ეკლესია. ბოდორნის სახარებაზე XV საუკ. წმ. გრიგოლი იწოდება არაგველთა განმანათლებლად; იხ. იოს. აღწერა ქ. დუშეთისა. გვ.20-23. შენიშ. 12.

ძვირფასი რწმენა და სასოება, ის ნათელი, რომლის გარეშეც ქართველები ივლიდნენ წყვიდადში, მიუხედავად ცოდნასა და განათლებაში დიდი წარმატებებისა.

გ. საძაგელოვ-ივერიელი.

Почетное место занимают женщины в общей истории распространения христианства; особенно им приписывается сильное влияние на просвещение христианством своих царственных супругов. Так известно, что на обращение польского короля Мечислава I-го имела сильное влияние Домбровка, дочь чешского короля Болеслава I-го; обращение франкского короля Бургундийке Клотильде; обращение англосакского короля Едильберта – его супруге франкской княжне Берте; обращение венгерских королей Гейзы и Стефана совершилось благодаря их супругам – сестре польского короля Адельгейде и сестре императора Гизле; Россия подготовлена была к принятию христианства св. Ольгою; на обращение великого князя Владимира, с вероятностью можно сказать, имели влияние его жены – христианки⁴²). Вспомним также, что св. Григорий, благодаря величю души женщины, дважды спасенный от смерти, сделался просветителем Армении.

Особенно высоко стоит женщина в памяти народа грузинского. История Амазонок – лучшее доказательство того, как высоко чтили и уважали грузини женское начало⁴³). Ни в одной из историй европейских, у которых личность женщины могла бы развиваться гораздо сильнее, чем где нибудь на востоке, – в Грузии, которая, казалось, напротив, должна была подвергнуться самому неблагоприятному в этом отношении влиянию со стороны окружавших ее отовсюду грубых племен, мы не встречаем, чтобы на долю женщины приходилось так много сделать, как в древней Иверии. Женщина тут и апостол и ревностная проповедница христианской религии – это св. Нина. Современница Нины, царица Нана, приняв небесное учение от проповедницы слова Божия, всеми силами старается сделать и своего царственного супруга христианином и этим самым облегчает дело обращения грузин. Женщины раньше всех приняли у нас христианство и сделались первыми членами Мцхетской христианской общины. При женщине Грузия достигает зенита своего могущества, благоустройства в политическом и церковном отношениях, славы и просвещения. Эта царица делает даже так много для своего отечества, что обратилась, наконец, в какой-то миф: то была знаменитая и бессмертная для памяти народа грузинского Тамара Великая. Женщина здесь для спасения родины и христианства от всепожирающего ислама, оставляет царские чертоги и царский венец, решается идти в Персию на мученический подвиг и своим терпеливым перенесением мучений удивляет грубых мучителей и католических монахов; – это святая Кетеван, царица кахетинская⁴⁴).

Согласный при незначительных разностях голос грузинских, греческих и армянских писателей, виновницею просвещения Грузии светом христианского

⁴²) Между женами Владимира были христианки: гречанка, чешка и болгарка.

⁴³) Некоторые города в Грузии строились в честь женщин; так напр. Озург-эти – страна девиц, Кута-иси, столица Аета – страна женщин; см. Новые заметки на древ. ист. кавк. и его обитателей. – И. И. Шопен.

⁴⁴) О значении женщины в грузинской истории довольно обстоятельно писал о. Д. Джанашвили в журнале „ოჯობო.“

вероучения признает св. Нину. Богатый материал для истории Нины, завещанный нам современниками нашей просветительницы, не обращал до сих пор должного внимания. До настоящего времени не существует ни одного сборника, в котором эти источники составляли бы один целый свод.

Первый и самый главный документ, относящийся к истории Нины – это житие, писанное со слов ея, Саломией царицей Уждармской и Лероджом Аврийским ея домашним секретарем. Оно помещено в известной летописи „ქართლის ცხოვრება.“⁴⁵⁾. Житие это представляется простым, чуждым всяких прикрасок, рассказом о изложенных в житии, вполне согласны с известиями других источников⁴⁶⁾. но для некоторых мы не находим посторонних свидетельств, которыми можно было-бы подтвердить или опровергнуть показания грузинского документа. Во всяком случае в рассказе нет ничего такого, что можно было бы считать преувеличенным, невозможным.

Кроме указанного жизнеописания Нины, мы имеем еще сказания Абиатара и дочери его Сидонии⁴⁷⁾, также написанные современниками Нины, ея ближайшими сотрудниками и учениками, которые, помогая ей в деле проповеди, несомненно хорошо знали ход дела. Сказания Абиатара и Сидонии носят на себе несомненные признаки достоверного исторического повествования. Рассмотрение каждого выражения, встречающегося в означенных сказаниях, еще более подтверждает высказанный нами взгляд. Если и находим в грузинских памятниках о Нине много такого, чего нет в иностранных источниках, то это, по нашему мнению, объясняется очень просто. По свидетельству жизнеописания, Нина жила в Иверии 35 лет и в продолжении этого длинного периода времени, никому она не открывала о своем происхождении до приближения блаженной ея кончины, последовавшей в 347 году. На усиленные просьбы ея учениц, умолявших хоть пред смертью открыть о своем происхождении и прибытии в Грузию, она, рассказав свою биографию, при этом добавила: „Пусть запишется бедное и ленивое житие мое; пусть и детям ваших известны будут и вера ваша, и любовь, которую вы ко мне имели; но особенно памятливы будут из рода в род те знаменья Божия, которые вы видели собственными глазами и которых вы были свидетелями.“ Следовательно, как видно из приведенного отрывка, до

⁴⁵⁾ ქართლის ცხოვრება. ნაწ. 1, გვ.64-77.

⁴⁶⁾ О равноапостольных трудах Нины говорят довольно подробно следующие иностранные писатели; Руфин I. 10; Сократ I, 20; Моисей Хоренский 1858г. стр.152-153; Созомен II, 7. Все эти известия будут помещены нами в конце настоящего эскиза.

⁴⁷⁾ 1) „Свидетельство Абиатара, первосвященника, о своем обращении к вере во Христа св. и блаженною Ниною“ 2) сказание его же „о хитоне Господнем“ свидетельство и сказание Сидонии, ученицы св. Нины, видевшей и описавшей чудесное обращение царя Мириана, а также о устройении св. крестов, о построении храма и о происходивших в нем чудесах; есть также письма папы Римского и франкского короля к Нине, царю и всему народу грузинскому. ქართლის ცხოვრება. ნაწ. 1. გვ.75-101; საქართველოს საბოთხე საბოთხისა. - გვ.119-155; Полное жизнеописание святых грузинской церкви Сабинина: ч. 1. стр. 1-66.

дня кончины Нина никому не сообщала о себе никаких сведений. Иверийцы также мало знали ее. Они считали ее странницей, как она постоянно себя называла и знали, что она совершает чудеса. Когда же весть о просвещении Иверии христианским учением достигла до современника Нины, Западного историка Руфина ⁴⁸). То он, воспользовавшись ходячими рассказами об апостольских трудах Нины в Иверии, первый написал, что грузины обращены в христианство странницей. От Руфина эти сведения перешли к другим и таким образом укоренилось между историками мнение, что Иверия просвещена странницей, пленницей. Для истории грузинской просветительницы свидетельство Руфина о Нине имеет большое значение, но не смотря на это, к его свидетельству нужно относиться осторожно, так как он не был сам очевидцем описываемых событий, а слышал об них в Иерусалиме от грузинского царевича Бакара, бывшего заложником у императора.

В грузинских памятниках о Нине, действительно есть анахронизмы и вставки позднейшего происхождения, которые однако очень легко можно устранить из памятников грузинских. Но, кому неизвестно, что редко какой либо письменный памятник избегал интерполяций, особенно же памятник слишком древний, в котором каждый переписчик мог делать объяснения и толкования, нужные, по его мнению, для его современников. Странно было-бы предполагать, чтобы памятник IV века, безчисленный раз переписанный руками безграмотных писцов дошел-бы до нас без интерполяций и переделок. Таких вставок и искажений, сделанных в средние века в известном географическом творении Птоломея было даже так много, что некоторые ученые одно время потеряли было всякую надежду возстановить первоначальный его текст.

Во всех грузинских сказаниях и гуджарах наша просветительница называется Нина, Нино ⁴⁹), никто из древних греко-римских историков, трактующих о грузинской просветительнице, не называет ее по имени; у одного только Моисея Хоренского сохранилось ее имя; он называет ее „Нуне.“ Относительно происхождения наименования Нины в грузинской исторической литературе установилось мнение, что имя нашей просветительницы происходит от Нонны ⁵⁰), и что это общее наименование сословия подвижниц превратилось в устах грузинских христиан в собственное. Так производил имя Нины от Нонны грузинский писатель X века св. Ефрем Святогорец в послании своем к грузинскому епископу Иоанну Кариону. „ნონა ანუ ქართველთა ნინა, ქდაგი წმიდისა სახარებისა და მომღებნი ქრისტეს ნათლისა, ბნელსა შინა მსხდომარესა ნათესავსა ჩვენსა;“ Нонна или Нина Грузин, проповедница святого

⁴⁸) Довольно пространная выдержка из Руфина помещена в истор. изоб. Грузии стр.46-50.

⁴⁹) Нино, первая эра возрождения японцев, начавшаяся в 660 г. до Р. Х. с восшествия на японский престол первого Микадо Син-Му. См. срав. календ. древ. и новых народов М. Лалоша из З. Спб. 1869г.

⁵⁰) Одновременно (в IV в.) с возникновением мужских общежительных монастырей возникли и монастыри Нонн, под управлением одной матери или аббатиссы. Наименование Ноина производят от каптского слова Nonna, что значит: непорочная, целомудрая, святая. Nonnus встречается вместо „монах“, Nonne – монахиня.

Евангелия и излившая свет Христов на род наш, во тьме находившийся. ⁵¹). Превращение общего в собственное действительно не единственный пример в истории. Подобный пример представляет нам история в имени матери св. Григория Назианзина, которая, находясь в сословии подвижниц Нонн, также получила наименование Нонны.

В истории нашей просветительницы есть свои тайники, недостаточно освещенные, а в церковной истории с каждым днем возрастают надежды на большое освещение их, то чрез открытие новых источников, то чрез тщательную проверку и выяснение источников уже известных. Сочувствуя усилиям отечественных исследователей осветить так или иначе действительно интересный, но пока не вполне основательно разъясненный, вопрос о происхождении имени нашей просветительницы, выскажем и мы свои соображения.

Все единогласно утверждают, что Нина не есть первоначальное имя нашей просветительницы, хотя и не определяют с какого времени оно ей усвоено. Если это имя позднейшего происхождения, то спрашивается какое имя носила она прежде? Как мы выше заметили из древних историков только один Моисей Хоренский называет ее по имени. Д. З. Бакрадзе в своих примечаниях к истории царевича Вахуштия, составляющих плод глубокой и обширной его учености, высказывает мнение, что Моисей Хоренский, как свое сказание о Нине, так равно и ее имя (Нуне), выписал из грузинских источников. ⁵²). Если справедливо мнение грузинских историков, что „Нина“ происходит от „Ноина.“ то значить это грузинское имя Нины и должен был выписать Моисей Хоренский из грузинских сказаний, а между тем он называет ее Нуне. Это имя не встречается ни в одном грузинском источнике.

Грузинские историки, утверждающие, что имя Нины произошло от Нонны, единственным основанием имеют предположение, что Нина два года была в обществе монахин Нонн и от этого общества она получила свое имя; но во первых вопрос еще спорный, действительно-ли Нина находилась в обществе Нонн, и во вторых все-ли монахини этого общества обязательно получали название „нонны“ по выходе из монастыря. Из истории Моисея Хоренского, в которой некоторые подруги Нины перечисляются по имени, напротив видно, что ни одна из них не называется Нонной. Имя Нины очень напоминает нам языческую богиню Афину, которую особенно почитали в Западной Иверии. В грузинской провинции Месхети, сопредельной с древней Каппадокией, очень часто вместо „Нина“ употребляют до настоящего времени, „Нене“, „Нане“ ⁵³). Если имя Нины не чисто местное западно-грузинское наименование

⁵¹) Жизнеопис. св. прославл. правосл. грузин. церкви - Пл. Иосселиани. стр. 29, прим. 1.

⁵²) ვახუშტი - საქართველოს ისტორია. - გვ.73-75. სხოლ. 3. По мнению Иоселиани Нуния Моисея Хоренского, тоже что Нонна. Жизн. свят. стр.29.

⁵³) ქართლის ცხოვრება მღვ. ივ. გვარამიძისა. გვ.251-252.

⁵⁴), то не происходят-ли „Нина,“ „Нане,“ „Нене“ и „Нуне“ от Нунехии ⁵⁵) и Нунехия не есть-ли первоначальное имя нашей просветительницы?

Совершение дела, начатаго в западной Грузии апостолами Андреем первозванным и Симоном Кананитом, промыслом Божиим предоставлено было св. Нине, которая была из Каппадокийского ⁵⁶) города Колостра ⁵⁷). Родители ея: Римский военачальник Завулон, родственник св. великомученика Георгия, и Сусанна, сестра патриарха Иерусалимского, были знатные по сану и отличные по благочестию. Нина была единственным плодом их честнаго супружества. Первоначальное воспитание она получила в родительском доме, под руководством своей матери. Благочестивая Сусанна воспитывала свою дочь в страхе Божиим, стараясь развить в ея юном сердце христианския добродетели. Но не долго была Нина предметом утешения и радости своих родителей, - очень рано лишилась она нежных забот их. Завулон, желая посвятить себя Богу, собирается отправиться в Иорданския пустыни для подвигов отшельнических. Ни нежность любви, естественно питаемой отцем к своей единственной двенадцатилетней дочери, ни нежность возраста ея не препятствуют отцу розстаться с нею. „Ты единокровная дочь моя, говорит Завулон Нине, вот я оставляю тебя сиротою и предаю Отцу Небесному, всех кормителю Богу, Он отец сирот и заступник вдов. Не бойся, чадо мое, ничего, с ревностию подражай в любви ко Христу Марие Магдалине и сестрам Лазаря. Если ты также полюбишь Христа, как они, то Он не оставит тебя милостию Своею.“ Распоряжение о судьбе Сусанны и Нины, принял на себя патриарх – дядя Нины. Сусанна была определена диаконисею при храме для служения бедным и немощным женам, а Нина была поручена благочестивой старице Ниафоре ⁵⁸), жившей при храме Гроба Господня. Да и в какое другое лучшее место мог отдать свою племянницу Ювеналий? Где же в ином месте могла юная отроковица узнать полнее и обстоятельнее святой закон, научиться сообразовать жизнь и деятельность свою с требованиями и предписаниями его, безпрекословно подчиняться внушению свыше, как не в храме? С самых юных лет св. Нина, как видно из всех древних сказаний отечественных и иностранных писателей, отличалась благочестием, умом и кротостию

⁵⁴) В древнее время в Грузии не всегда давались при крещении имена святых; греки даже в новейшее время, во время Крымской кампании, на острове Кандии многим новорожденным давали имя менщиков (Менщиков).

⁵⁵) С греческаго значит имеющая разум. Память 10 марта и 16 апреля. Первая замучена в 252 году, а вторая 290 г.

⁵⁶) В 1877 г. Д. И. Чубинов издал в Тифлисе брошюру на грузинском языке, - под названием „этнография народов, населявших древнюю Каппадокию“ (После римских писателей). В этой брошюре Д. И. целым рядом соображений, опирающихся на сказания Страбона, Иосифа Флавия и других древних писателей, а также на множество чисто грузинских названий некоторых местностей края, приходит к положению, что пашалыки Малой Азии – Сивас, Карамания и Трапезунд были в древности населены грузинскими племенами, которыя и ныне паселяют эти области под именем дчанов (ჭაბო).

⁵⁷) По Вахуштию – Костра, в арм. Хрониках клоггата см. ист. Броссе стр. 90, прим.б.

⁵⁸) В армянских хрониках она называется Вифлеемскою (Броссе 91,б), Иоселиани Ниафору называет Сарою Вифлеемскою (кр. ист. груз. церк. изд. 2. стр.8.); в жетии же Нины она называется Армянскою из города Двини.

нрава Ниафора основательно знавшая священное писание и кроме того долго служившая при храме гроба Господня, знала многое по преданию и своими рассказами во многом удивляла благочестивой любознательности юной воспитавницы. Каких познаний не могла приобрести Нина от такой наставницы? У этой благочестивой старицы Нина приготовлялась под особенным воздействием промысла Божия для вступления на высокий мировой подвиг. Она часто спрашивала свою наставницу о страданиях Иисуса Христа, распятии, смерти, погребении и воскресении Его, о плащанице, хитоне и других принадлежностях Его одеяния. Нина неоднократно воодушевлялась во время рассказов своей наставницы, слыша от нея подробности о голгофском Страдалце и о месте хранения Его хитона. Слова Ниафоры о судьбе хитова Господня глубоко запали в сердце св. Нины. Отыскать драгоценную одежду Богочеловека и внести слово благовестия в Иверию, в страну языческую, - вот мысль, которая отселе стала занимать Нину везде и всегда.

Нет, конечно, существа столь нежного, столь нуждающегося в защите и столь прекрасного, как юная девица, добродетель которой не запятнана влиянием мира. Несравненная душа девы есть чистейшее на земле и самое угоднейшее Богу место. Нередко во всемирной истории Бог избирал слабую, смиренную личность девы для самых замечательных откровений Своей силы и Божества. Время от времени Он посылал существа, которые, казалось, были ангелы в человеческом виде, чтобы привлекать нас к себе красотой добродетели и являть миру величайшую тайну любви, в которой Бог соединяется с человеческою душою. Он подавал им Свою силу, когда они просили о том, и замечательныя изменения законов природы, которые мы называем чудесами, были для них обыкновенными действиями. К числу таких посланниц принадлежит и св. Нина.

Есть личности заранее отмеченныя печатью судьбы, заранее призываемыя и обстоятельствами жизни и тайным, зарождающимся в неведомой глубине души вдохновением быть орудием воли Божией в истории. Семейныя предания, место и характер воспитания дали Нине мысль о самопожертвовании на дело Божие, а рассказы о хитоне Господнем указали ей направление и предмет ея благочестивых, но неопределенных стремлений. У ней таким образом появляется и зреет желание идти и спасти от заблуждений страну Иверскую, уже давным пребыванием в ней святыни христовой, предназначенную к освящению чрез веру Христову. Желание это не раз тревожило увлекательный дух девицы, но сознание своего недостойнства и слабости женской приводят ее в совершенное уныние. Она многократно обращалась с молитвою к Божией Матери, прося Ей содействия и подкрепления для совершения столь труднаго дела. Молитва ея была услышана. Пресвятая Владычица в сонном видении благословила ее отправиться в Иверию, в Ея земной удел на подвиг апостольский и при

этом вручила крест, сложенный из виноградных лоз. Приняв св. крест⁵⁹), Нина связала его своими волосами и о случившемся сообщила патриарху. Когда настало благоприятное время, чтобы отправиться ей в далекий путь, патриарх привел ее к святому алтарю храма Господня и, возложивши на ее голову свои святительския руки, так молился: „Господи Боже, Спаситель наш, вручаю Тебе эту беззащитную отроковицу, отпускаю ее на проповедь Божества Твоего! Благоволи, Христе Боже, быть ей спутником и наставником везде, где уста ее будут проповедывать о Тебе, и дай словам ее силу и премудрость, которым ничто не могло бы противодействовать или отвечать. Ты же, Пресвятая Дева Богородица, всех христиан помощница и заступница, эту избранную Тобою для проповедывания Евангелия Сына Твоего, Христа Бога нашего, племенам, возстающим против Бога, вооружи силою своею свыше против видимых и невидимых врагов, будь ей всегда покровительницей и неодолимой защитницей и не оставь ее своею милостию до тех пор, пока она не исполнит Твою святую волю.“

Приняв папутственное благословение от дяди своего, св. Нина, с одной именитою женщиною, пришедшею в Иерусалим для поклонения гробу Господню, отправляется в Иверию на многотрудный подвиг и достигает города Ефеса. Здесь, присоединившись к царевне Рипсиме и к пятидесяти трем ее подругам⁶⁰), бежавшим от гонения Диоклетиана, удаляется вместе с ними в пределы армянского царства. Спасшись от свирепаго Диоклетиана, эти св. деви не могли укрыться от Тиридата. Св. Нина чудесно спасается от ярости армянского царя Тиридата, который умертвил ее спутниц. Провидение Божие, готовившее для Нины широкое поле для деятельности, сохранило ее для просвещения Иверии. Светозарный ангел является ей и говорит: „Встань и ступай в северную страну, где жатвы много, а делателей нет.“ По свидетельству Моисея Хоренского, „Нина была одета в рубище, она была в чужой стране, удалена от всего земного и пригвождена ко кресту. Во время путешествия Нина часто ходила одна, испытывая утомление от пути и страх от диких зверей. Постоянно постыющаяся и молящаяся она видела видения. Пищу она выпрашивала у путников. Из Армении, продолжает тот же историк, Нина отправилась в Иверию“⁶¹).

Из всего нами сказанного и из слов армянского историка Моисея Хоренского, ясно видно, что св. Нина не была пленницей, как полагает Руфин в своей церковной истории, и апостольская деятельность не была для нея случайным предприятием, на которое будто натолкнуло ее желание спастись бегством от воздвигнутого на христиан гонения, как думает преосвященный Макарий, Митрополит Московский⁶²). Напротив

⁵⁹) О дальнейшей судьбе этого креста, называемого армянами крестом Шушаники, довольно много писано. О Шушанике мы поместили свои заметки.

⁶⁰) Армянская церковь празднует их память 6 различные дни года по изменяющимся празднествам святых. Мощи их почивают в Эчмиадзинском монастыре.

⁶¹) История Моисея Хоренского. Перев. Эмина, Москва 1858 г. кн. III, стр. 153.

⁶²) Христианство в России до св. кн. Владимира. стр. 145-195.

несомненно, и никто, прочитав со вниманием все сказания о Нине и сличив их между собою, в том не усумится, что св. Нина добровольно пришла в Грузию и ее апостольское служение было делом внутреннего сознания, выработанного всею обстановкою ее жизни. Вспомним о первоначальном воспитании Нины под руководством Суссаны и благочестивой Ниафоры, о ее клубокохристианском настроении и жажде духовного подвига, которою она, как видно из ее жизнеописаний, отличалась с самых ранних лет, и мы поймем, что мысль помочь Иверийцам и сделаться для земного удела Небесной Царицы вестницей благодати Божией должна была овладеть ею еще в Иерусалиме, когда она находилась при гробе Спасителя и слышала рассказы о хитоне Господнем, находящемся в Иверии. „Истинно я пленница, говорила она, но пленница и раба царя небесного, Иисуса Христа, пленившая свой ум в послушание Его святой воли.“ Нам кажется очевидным, что Нина была из числа тех избранных, которые находят внутри себя свое определение-исполнить великое историческое дело и посвящают ему себя исключительно. Благоприятныя внешния обстоятельства: гонения Диоклетиана и Тиграна только помогли ей с громадным успехом осуществить то, к чему влекло ее призвание.

Из Армении св. Нина направила свой путь на север к пределам грузинского царства. Достигнув югозападных его провинций ⁶³), утомления от пути, страха, голода, крестом в руках подложив камень под голову заснула.

В сонном видении является ей Небесный Учитель, ободряет следовать по повелеиному пути и вручает ей чудный свиток исписанный 10-ю Евангельскими изречениями. После томительных трудов долгаго странствования, она достигает наконец г. Урбниси. Побывав в Урбниси некоторое время. Нина последовала за толпою народною, стремившеюся в столичный г. Мцхет на торжество главного бога своего национального пантеона Армаза. На вершине горы, против Мцхета Нине представилась следующая картина: вострубили трубы, загремели тимпаны, воскурили фимиам, зажгли свечи и начались молитвы и рыдания; царь Мириан со всем своим народом пал на землю пред истуканом Воздушная статуя, в золотом панцире и шлем, с всепожирающими глазами из яхотна и изумруда, стоял величаво по среди двух других не менее страшных истуканов. Глубоко тронутая этим ужасным зрелищем, Нина возвела руки к небу и помолилась так: „Всесильный Боже! По премоной Своей милости дай сим людям познать Тебя единого истинного Бога, разруши и развеи сих истуканов, как ветер развивает пыль и пепель по земле: призри же Своим милосердием на людей сих, созданных Твоею всемоущею десницею, которых почтил Ты Своим Божественным образом. Ты Господи так возлюбил Свое создание, что дал едиnorodного Сына Своего за спасение падших, исторгни души сих людей из пагубной власти князя

⁶³) Прибытие Нины в Грузию историк Баратов относит к последним годам царствования Диоклетиана. См. его историю Грузии сред. век. стр. 9. Диоклетиан, как известно, в 305 году отказался от престола; по мнению о. свящ. Гварамадзе 314-317. См. его ქართლის ცხოვრება გვ.278.

тмы, который ослепил очи их, и они не видят истинного пути ко спасению Благоволи Господи, чтобы я узрела своими очами совершенное разрушение гордо стоящих здесь идолов: сотвори так, чтобы и сии люди и все концы земные увидели Твое спасение: пусть возрадуется о Тебе и север вместе в югом и поклонятся все народы Тебе единому вечному Богу и Единородному Твоему Сыну Господу нашему Иисусу Христу, которому принадлежит вечная слава.“ Не успела св. Нина кончить сей молитвы, как вдруг, среди ясного безоблачного неба, зашумела страшная буря, разбившая и развеявшая истуканов и их капища. Видя плачевную участь своих богов, посрамленных каким-то невидимым Божеством, и не имея возможности объяснить причину этого небывалого явления, царь, народ и жрецы к бегству искали спасения. Это случилось 6 августа, в день Преображения Господня, в который Фаворский свет, возсиявший на грузинских горах, преобразил тьму язычества иверцев в свет Христов. Спустя не много времени, св. Нина, под видом странницы, спустилась с горы в Мцхет и по приглашению жены царского виноградаря Анастасии поселилась в одной убогой кущи. Св. Нина испрашивает у Господа чадородие бездетной чете, приютившей благовестницу. С этого времени начинается светлый ряд ее молитвенных подвигов, апостольских трудов и чудес.

Не начиная благовествовать Иисуса Христа словом, она проповедала Его прежде жизнью. Благочестивою, праведною и целомудренною своею жизнью, Нина по единогласному свидетельству отечественных и иностранных сказаний, привлекает к себе внимание народа.

Спустя несколько времени какой-то ребенок, - по Сократу царское дитя - сделался болен и, согласно с обычаем страны, ⁶⁴⁾ передавался от одной женщины к другой: не найдется ли такая, которая могла бы облегчить его страдания. Когда стали советоваться с странницею, она сказала, что тут всякое медицинское знание ничтожно, и положив дитя на кровать, произнесла: „Христос, который исцелил многих, исцелит и этого ребенка.“ После этого многие приходят к Нине слушать из вдохновенных уст ее учение о царствии Божиим и принимают веру Христову: жена садовника, Сидония, шесть ее подруг, царский садовник и преосвященник Абиатар; от этого последнего Нина между прочим узнала, что привезенный в Иверию Элиозом Хитон Господа находится посреди царского сада под величественным густо-лиственным кедром. Закоренелые евреи, по грузинским сказанием, употребляли всевозможные меры, чтобы помешать дальнейшему распространению христианства среди Мцхетских евреев ⁶⁵⁾. Но

⁶⁴⁾ Этот обычай по всей вероятности перешел к нам от вавилонян. У них было обыкновение, встречаясь на улице, советоваться друг с другом о способе лечения той или другой болезни, больных выносили на улицу и здесь происходили медицинские совещания. Древ. ист. Ас. и Вав. ср. Ленормана т. 1, вып 2. стр. 358.

⁶⁵⁾ Вероотступников по предписанию закона Моисея (Второзак. XIII 1-ю) побивали камнями. Такое фанатическое отношение евреев к оставившим иудейскую религию вызвало узаконение в феодосиевском кодексе, в силу которого подлежали строгому наказанию те евреи, которые осмеливались силою воспрещать своим собратьям добровольное обращение в христианство.

слишком трудно было евреям удержаться в Иудействе, когда глава их – Абиатар – представитель и блюститель закона Моисея, сам первый покинул его и подобно апостолу Павлу сделался поборником христианства. Таким образом христианские идеи стали все более и более распространяться и пускать глубокие корни, проникли в высшие слои и даже в царское семейство. Ежедневно чудеса ⁶⁶⁾ и молитвы Нины увеличивали ряды вновь обращенных. Слух о чудесах Нины дошел до царицы Ноны, которая страдала в это время тяжкою болезнью. Надеясь получить от странницы исцеление, царица приглашает ее в царские чертоги, но Нина отказывается идти туда и просит ее в свою убогую кущу; царица повинуетя, получает исцеление и принимает христианское учение. Нона, сама искренно уверовавши во Христа, желает, чтобы везденосный супруг ее не коснел в язычестве, с этою целью она предлагает Мириану принять христианскую религию, но он упорствует и с негодованием смотрит на возрастающее в столице христианство. Сердце венценосца еще сильнее ожесточилось, когда Нина исцелила гостившего у него родственника персидского царя и обратила его в христианство. Мириан порешил с корнем уничтожить новое учение в своей резиденции, но пораженный во время охоты слепотою ⁶⁷⁾ дал обет принять учение Христа и внезапно прозрел телесно и душевно. До обращения в христианство ум Мириана покрывал густой туман, более мрачный, чем облака, сквозь которые не может проникать солнце. Как нечестие иудеев послужило оружием божественной благодати, так и ослепление грузинского царя было поводом к открытию божественной славы и причиною „вечного света.“ Сделавшись последователем нового учения, царь Мириан стал покровительствовать христианству; на идольских капищах стали воздвигаться знамена креста. О сокрушении Армаза и воздвижении честного Креста, Моисей Хоренский повествует следующее: „Нуне немедленно сокрушила изображение громовержца Армаза, стоявшего за городом, от которого его разделяла река. Жители имели обыкновение рано по утрам с кровель домов своих поклоняться тому изображению, возвышающемуся пред их глазами, а желающие приносить ему жертву переходили реку и пред храмами совершали заклятие. Сатрапы города возстали, говоря: кому же будем поклоняться вместо идолов? Узнали, что знамению креста Христова. Сделали его и воздвигнули на востоке от города на красивом холме, который также отделялся от города не большою рекою. С наступлением утра все жители, по обыкновению, поклонились ему с кровель своих домов. Но когда пошли на холм и увидели кусок дерева, обтесанный не художественною рукою, многие с презрением сказали, что все

⁶⁶⁾ См. статью Селезнева: „Разказы о чудесах Нины классических и верных писателей“ Маяк 1844 г. т. 15. стр. 33-34.

⁶⁷⁾ Это было в один из тех годов царствования Константина Великого, когда 2-е июля было в субботу. Эти указания были проверены г. Березовым и оказалось, что 20 июля 318 г. было в субботу. „Я думал отнести наитие мрака на Мириана, говорит историк Баратов, затмению солнца, но г. астроном Кнорре отношением, от 28 мая 1863 г. №545 уведомил меня, что по сделанному им вычислению в 317 г. по Юлианскому календарю новолуние наступило 7 июля, а потому 20 июля (ქართლის ცხოვრება) того года не могло быть затмения солнца.“ Барат. Истор. Груз. средн. век. стр. II.

леса их полны подобным деревом; и потому разошлись. Но Бог в своей благодати воззрел на их соблазнь, послал с неба облачный столп, вся гора наполнилась благовонием: раздался сладкозвучный голос множества псалмопевцов и показался свет с изображением креста в меру и подобие креста деревянного; оно стало с двенадцатью звездами над последним: все уверовали и поклонились. С тех пор от того креста много было исцелений.“⁶⁸).

Пред общим крещением народа Мириану нужно было войти в сношения с греками для иерархического устройства будущей грузинской церкви. По совету Нины царь построил маленькую церковь в столице и обратился с просьбой к Константину Великому греческому императору прислать епископа и пресвитеров для крещения народа грузинского. С каждым днем число приверженцев нового учения все более и более возрастало; огнепоклонство угасало и вместо этой стихии в сердцах грузин возгорелось христианское учение. Не много иначе представляется дело просвещения грузин у армянского Геродота Моисея Хоренского, история которого кстати сказать в настоящее время пользуется незавидной репутацией на западе. По его словам, св. Нуне, уверившись в совершенной готовности царя принять христианство и креститься, „потребовала себе верных людей, которых отправила к святому Григорию спросить – что он отныне прикажет ей делать, ибо иверийцы добровольно приняли проповедание Евангелия. И получает она приказание сокрушать идолы по его собственному примеру и воздвигнуть знамение честного Креста до того дня, когда Господь даст пастыря для управления ими.“⁶⁹).

Конечно, можно было бы поверить словам армянского историка; царь Мириан и Нина, по тесной родственной связи⁷⁰), существовавшей между царственными домами Грузии и Армении могли обратиться за советом к св. Григорию просветителю, но дело в том, что к этому представляются следующие препятствия. До сих пор все на веру принимали показания армянских писателей о том, что они раньше грузин приняли христианство⁷¹). Но так ли было на самом деле, – обратимся к их истории. Ведь из слов Моисея Хоренского видно, что когда язычник Тиридат замучил царевну Рипсимию и ее подруг, Нина отправилась в землю Иверцев. В это время св. Григорий томился еще в темнице. Нина же, как свидетельствует, житие в три года обратила в христианство грузин столицы, и следовательно равноапостольная деятельность Нины предшествовала деятельности св. Григория. И как видно из хода событий, Нина ни в каком случае не могла обратиться за советами к Григорию просветителю, Армении.

⁶⁸) История Армении Моисея Хоренского кн. III, стр. 153.

⁶⁹) *ibid.* стр. 153.

⁷⁰) Дочь Тиридата была замужем за сыном Мириана Ровом.

⁷¹) Броссе говорит, что определенно неизвестно – были-ли армяне обращены в христианство раньше грузин. Ист. Груз. ч. 1, стр. 102, прим. 1.

В одном месте своего сочинения Досифей ⁷²⁾, патриарх Иерусалимский, приводя некоторые из представленных армянами доказательств, говорит: „показание армян, что Григорий Просветитель поставил в Грузии патриарха, ложно, ибо все духовные историки согласны, что иверийцы испрашивали себе духовного главу не от армян и не от папы Римского, а от Императора Константина, который и послал им епископа и духовенство; - и действительно иверийцы никогда не были подчинены ни католическим властям, ни армянскому духовенству.“ Вновь насажденная армянская церковь в начале сама подчинилась Антиохийскому Архипастырю, от которого св. Григорий Просветитель получил посвящение во епископа. Если даже допустить, что были сношения между грузинской просветительницей и св. Григорием, то во всяком случае предметом сношений не мог быть вопрос о том, „что он отныне прикажет ей делать, ибо иверийцы добровольно приняли проповедывание Евангелия,“ как думает Моисей Хоренский. Слишком наивно было бы предполагать, что-бы Нина столько времени приготавливавшаяся к апостольской деятельности, не знала, как следует поступить, когда народ изъявляет желание принять христианство. Если грузины добровольно приняли христианство, как явствует из приведенных слов Моисея Хоренского, то идолы, как не имевшие более значения в глазах народа, отвернувшегося от них, само собою понятно, что были уже сокрушены. И что нового мог посоветовать Григорий св. Нине? „сокрушить идолы по его собственному примеру и воздвигнуть знамение креста!“ Да это, ведь, азбучная истина для каждого даже посредственного миссионера!!!

Священный синклит, во главе Иоанна ⁷³⁾ скоро прибыл из Константинополя. Общее крещение народа, само собою разумеется, было начато в Мцхете. Епископ Иоанн, в присутствии Нины крестил царя, царицу, вельмож, всех жителей столицы и его окрестностей ⁷⁴⁾. „Когда я вспоминаю эти священные минуты, говорит ученица Нины Сидония, то и теперь слеза радости невольно скатывается с глаз моих.“ Какова же была радость св. Нины! Пламенное желание ее детского возраста сбылось, давняя цель трудного странствования достигнута, апостольский ее подвиг и воля посланного исполнились. Оставалось только довершить начатое, руководить не опытных, но уже верующих. Отказавшись от драгоценных подарков, предложенных ей Мирианом, она

⁷²⁾ Религ. и политич. состояние Грузии до XVII века. Жур. мин. нар. прос. XL. Стр. 132. Спс. Антиох. патр. М. Брека. Тр. Киев. дух. Ак. 1874 г. июнь стр. 361-416.

⁷³⁾ Во главе духовенства прислан был не Евстафий, как думают некоторые, а Иоанн. ქართლის ცხოვრება. ბაწ. 1. გვ.91.

⁷⁴⁾ Крайне разноречивы показания писателей о времени принятия грузинами христианства. Эти показания колеблются на огромном пространстве около пятидесяти лет. Бароний полагает обращение грузин в 311 или 327 г.; грузинский историк царевич Давид в 312 г.; историческое изображение Грузии в 314 г.; сборник сведений о Кавказских горцах в 315 г.; армянский историк Чамчиан в 317 г.; грузинский историк царевич Вахушти в 317-318 г.; по хронологии Кавказского календаря 318-320 г.; рукопись, найденная г. Иоселиани в Мцхет. соборе в 326 г.; патриарх Досифей в 327 г.; академик Броссе в 328 г.; Вивьен С. Мартен в 331 г.; один из замечательнейших исследователей Кавказского края, Дюбуа, относит обращение грузин даже к концу III века, а именно к 276-277 году.

сказала: „самая лучшая будет для меня награда, если ты с народом своим пребудешь тверд в вере, которую принял.“ По указанию св. Нины были сооружены церкви для вновь обращенных христиан, установлен порядок в богослужении и водружены чудотворные кресты. Новонасажденная церковь Иверская была подчинена Антиохийскому престолу⁷⁵). Желая уклониться от славы и почестей: какия воздавали ей царь и народ, Нина удалилась из столицы в одну пещеру, в которой постом и молитвой готовилась на предстоящие труды благовестия слова Божия. Сопутствуемая священником Иаковом и одним диаконом, Нина со словом благовестия явилась в Кахетинское царство. Здесь она, после многотрудных подвигов, обратила в христианство диких горцев: чартальцев, эрцойцев и тионетцев⁷⁶), а также кахетинцев и албацев. Любимейшими ее занятиями здесь были: молитвы, псалмопение и заботливость об укреплении в христианстве вновь просвещенных. Суровый образ жизни, подвиги поста и молитвы, непрестанное умерщвление плоти, не могли не подействовать разрушительно на слабый организм ее. „Увенчанная как бы крововым венком, говорит Моисей Хоренский, она сделалась апостолом, проповедывала, начиная от кехарчев⁷⁷) у ворот Аланов⁷⁸) и касбов до пределов Маскутов⁷⁹); как повествует Агафангел.“

После 35 летних апостольских трудов ее в нашем отечестве, Нина извешена была свыше о своей близкой кончине. Уведомляя письмом об этом Царя. Нина просила прислать к ней епископа Иоанна. Царь с своей стороны упрашивал ее к себе в Мцхет, но она уже не могла принять приглашения царского. Тогда царь, царица, духовенство и народ поспешили к умиравшей. Многие больные, прикасаясь к постели ее, получали исцеление. Здесь окружавшие ее одр со слезами просили не оставить в неведении просвещенный его народ относительно ее происхождения и прибытия в Грузию. Удовлетворив последнюю просьбу окружавших, она приобщилась святых даров. Чтобы новонасажденная церковь кахетинская не осталась сиротствующею, завещала похоронить ее в том же самом шалаше, в котором подвизалась в Кахетии, и с миром отошла ко Господу⁸⁰). Слишком велика была эта потеря для новонасажденной церкви грузинской. Царь Мириан, царица Нана, епископ Иоанн и все пришедшие из столицы, скорбя о лишении такого великого светила веры и благочестия, хотели перенести

⁷⁵) Патриарх Антиохийский и до настоящего времени в титуле называется Иверким: „Патриарх Божия Града Антиохии, Сирии, Иверии, Кимикии, Месопотомии и всего востока.“ Пут. Мур. ч. II, ст. 199.

⁷⁶) В числе обращенных Ниною Горцев упоминаются в богослужебных книгах Ужика. სადღეს. მოსკოვ. ტომოვრ. 1890 წ. გვ.174; დაუჯდ. წმ. და მოც. ნიხოსი საქართველოს სამოთხე საბიბიოსა გვ. 157.

⁷⁷) Кахарджи, по мнению Эмина, находится в гугарской области, что в великой Армении. Истор. Моисея Хоренского. прим. 360.

⁷⁸) Аланская или Кастийская ворота древних, „Баб-Аллан“ арабов. Ibid. примеч. 361.

⁷⁹) Армянская форма имени Массаетов Ibid. примеч. 362.

⁸⁰) Вахушти полагает кончину Нины в 329 году, жур. De s Reb. и армянские хроники в 332 г.; Броссе и патриарх Досифей в 339 г.; в житии св. равноапостольной Нины, изданной редакцией журнала „Пастырь“ – 338 г. О. Иоанн Гварамдзе кончину Нины полагает в 328-331 году, на четырнадцатом году ее пребывания в Иверии. ქართლის ცხოვრება გვარამძისა, გვ.268.

драгоценные останки святой угодницы в Мцхетскую соборную церковь и там похоронить ее у живоносного столба; но никак не могли сдвинуть гроба подвижницы с места, избранного ею для вечного покоя. На том самом месте, где была куца Нины, в последствии был воздвигнут великолепный храм Бодбийский.

Поняли и вполне оценили апостольские труды св. Нины ее современники. Прежде всего высказалось мнение св. церкви. Она причислила ее к лику святых, наименовала равноапостольною и установила в честь ее ежегодный праздник, 14 января, в день ее блаженной кончины. Как умилительны тропарь и кондак равноапостольной, излившиеся из благородного сердца одного из спасенных ею сынов. „Вестницу Христом избранную, проповедницу слова Божия, благовестницу жизни, наставницу народа Иверии на пути правом, Матери Божией собственную ученицу Нину, восхвалим ныне все пением божественным, яко теплую молитвенницу, и хранительницу неотступную.“ „Слова Божия служительнице и воинстве, во апостольской проповеди святого Андрея преуспевшая просветительнице Иверии и Духа Святого цевнице, святая Нино, моли Христа Бога спастися душам нашим.“ После такого прославления, св. Нина сделалась известною в всем тогдашнем христианском мире и везде имя ее произносилось с глубоким уважением. Но особенно глубокое уважение питали и питают к имени св. Нины просвещенные его христианским светом иверийцы.

Не смотря на то, что 15^{1/2} столетий прошло времени кончины грузинской просветительницы, она и теперь не принадлежит прошлому. Заслуги Равноапостольной Нины для нас и для других, близких нам по вере, языку или обычаям, действительно достойны вечной нашей памяти и вечного благодарения. Такая особенность в историческом значении св. Нины совершенно понятна. Она трудилась для всех грузин и плодами трудов ее одинаково пользуются все кавказцы. Карталиния и Кахетия считают ее по праву своею, своею же считают ее Имеретия, Гурия, Мингрелия, Абхазия, Сванетия, Албания и вообще Кавказ. Нина положила краеугольный камень тому христианству, которое и теперь по прошествии 15 столетии твердо и неизменно сохраняется в Грузии, не смотря на все превратности судьбы. XV с лишним веков мы наслаждаемся христианством! По истине, есть над чем призадуматься! 1500 лет сознательной и просвещенной жизни грузин, 1500 лет их истории, преисполненной страшными сценами ужаса, превосходящими кровавые образы дикой и необузданной фантазии: 1500 лет самоотверженной и преисполненной разных треволнений житейских деятельности грузин на защиту религии, отечества и национальности. Да, это именно седая древность, древность почтенная, древность священная!!! Поучимся у Истории, она неподкупный и нелицемерный судья. Она именно скажет, что 1500 лет тому назад грузинские племена, не представлявшие из себя сплошного и компактного целого, неимевшие определенных и постоянных законов, племена то поклонявшиеся разным стихиям природы и кумирам, то по частям

примыкавшие к христианству (в западной Грузии и в верхней Карталинии), то находящиеся под опекой других воздействий, почувствовали благотворное влияние нового небесного учения, проповеданного св. равноапостольной Ниной, переродились нравственно. Сколько любви и духа, сколько терпения и труда внесла Нина в дело обращения грузин. Черты ее характера, высокое ее смирение определили характер грузинского православия. Сколько внутренней теплоты и сердечности, мысли и разума, сколько больших талантов по духу и знанию, по нравственной силе и высоте явилось тогда сразу же в Иверии, под благотворными лучами христовой истины!

Святое дело Нины, ее по истине равноапостольный труд и подвиг вызвали нас к жизни, дали нам свет духовный, возложили печать освящения на самое существо наше. Святая вера православная очистила, осветила и укрепила в нас любовь к отечеству, одушевляла героев, которые почти каждую пядь земли своего дорогого отечества обогрели мученической кровью; она вдыхала воинам непоколебимое мужество в бранях за имя христово и за святую его церковь. Она осветила власти Богом установленные, осветила законы, вдохновляя их духом евангельской любви и милосердия, - утвердила порядок общественный, внушая каждому святость и уважение взаимных прав и обязанностей, научая любить даже врагов своих. Она осветила грузинский язык словом Божиим и сладкогласными церковными гимнами; она сообщила ему обилие, силу и жизнь, передав на нем с изумительной верностью самые утонченные оттенки греческой мысли. Святая вера принесла в Грузию и все умственные сокровища, уже очищенные христианством от нечистот языческих того народа, который был некогда образцом просвещения для всего мира. Она сохранила духовный свет в отечестве нашем среди облежавшего его отовсюду мрака суеверия и невежества. Наконец святая вера сберегла для нас самую историю отечества нашего. Ибо главным памятником каждого почти царствования, каждого знаменательного события служить или святая обитель иноческая, или храм Божий, - в этих вещественных памятниках набожности и благочестия наших предков и заключается вся летопись и история царства грузинского. Святая вера есть единственная и самая крепкая связь, соединяющая древних предков наших с их отдаленным потомством. Мы все почти потеряли, но сохранили св. храмы, в которых молились наши предки; сберегли язык, на котором они воспевали и славословили Бога, сберегли отечество, где они сложили свои бранные останки и сберегли обряды веры нашей, которые так любили и за которые столько страдали отцы наши.

Не даром церковные песнопения, среди других восторженных похвал грузинской просветительнице, называют ее: „ქართველთა მზე ბრწყინვალე; ებანი სულიერი“;

საყვირი ღვთით მობერილი, ქრისტეს მოციქული, დედისა ღმრთისა საკუთარი მოწაფე, დედისა ღმრთისა წილხდომილთა ემბაზი, ტყვეთა მხსნელი და სხვა. ⁸¹).

Таковы заслуги нашей просветительницы. Воспоминание о Нине не умрет никогда, не умерло оно и в современном грузине, и вот почему что-то родное и вместе чарующее слышится нам в имени нашей просветительницы. Нет под небом выше имени, кроме имени Пресвятой Девы Марии, Покровительницы Иверии. Деятельность Нины столь многосторонняя и столь плодотворная имела влияние как на современников, так и на последующия их поколения и самое отдаленнейшее потомство вечно будет чувствовать на себе благотворное влияние той новой жизни, к которой грузинский народ был призван словом и делом великой подвижницы каппадокийской! ⁸²).

И еще пройдут века и день просвещения Иверии, 1 октября, останется для Иверийцев великим днем, ибо с ним связаны самые дорогия верования и упования, тот светоч, без котораго грузины ходили бы во мраке, не смотря на все успехи знания и просвещения.

Г. Садзагелов-Ивериели.

⁸¹) სადღესასწაულო. მოსკოვ. ტიპოგრ. 1809 წ. გვ.172-175; დაუჯდომელი წმ. მოციქული ნინოსი. საქართველოს სამოთხე საბინისა გვ.155-167; акты Кавказ. Археогр. ком. т. 1. стр.10-14.

⁸²) Громадную услугу оказали каппадокийцы распространению христианства. У Остготов, как утверждает Бессель, христианство насаждено каппадокийскими пленниками, которых они привели из морского набега на Азию в 268 г. между западными Готами или Вестготами (IV в.) распространил и утвердил христианство епископ Ульфила, который, по принятому мнению, считается потомком пленных каппадокийцев. „Житие св. Иоанна Готфскаго“ Восилевскаго. Жур. Мин. нар. просв. Июль 1877 г. стр.86-154; св. проповедник Стефан Архиепископ сугдейский, родом каппадокианин, также считается просветителем сугдейцев. Запис. Одес. общ. ист. и древн. т. V. „заметка XII-XIV в. в., относящиеся к крымскому городу Сугдее (Судаку).“ Предание древнее, сохранившееся в Грузии, говорит, что св. Григорий Назианзин был в Грузии и утвердил веру горных грузин по ущелию Арагвскому, с благословения Мелетия, патриарха Антиохийскаго, от котораго зависела тогда грузинская церковь. Оно указывает на г. Душет, сохранивший до настоящего времени высокую память об этом святителе, и учрежденный церковью по древнему чину крестный ход, единственный во всей грузинской церкви. На Бодарнийском евангелии XV в. св. Григорий называется просветителем Арагвским. Иос. опис. г. Душета. стр.20-23. прим. 12.